

CILMIGA BULSHADA

Fasalka   2aad

DADKA   WAAWEYN

**WASAARADDA
WAXBARASHADA**

**xarunta waxbarashada
dadka waaweyn**

CILMIGA BULSHADA

Fasalka

2aad

WAXBARASHADA DADKA WAAWEYN

H O R D H A C

Kitaabka cilmiga bulshada ee fasalka labaad ee waxbarashada dadka waaweyni wuxuu i sugu jira lix qaybood oo kala ah:-

1. Barasho Juquraafi
2. Taariik hdi Ummadda Soomaali yeed
3. Barashada kacaanka
4. Dhaqaala ha Dalka
5. Barashada Horumarinta bulshada
6. Barashada Aa saaska teknooloji yada

Buugani waxa loogu tala galay ardana ka soo gudubtay fasalka koowaad ee waxbarashada Dadka waaweyn.

Markuu ardaygu heerkaas waxbarashada gaad ho waxa lagama maarmaan ah in garashadiisa guud ay ballaadhato. Waxaa aan filayna in casharada buuggu ay ahaadaan kuwa ku xiran nolosha ardayga soomaali yeed. Arrintaasi oo loo baa han yahay in ardaygu aad u garaw sado waxalbaraha ja faraya inuu marka uu casharka dhigayo tixgeliyo bulshada ardaygu ku dhex nool yahay, bulshadaas oo sida aynu ogsoona-hay ahaan karta mid reer guuraa, beeraley iyo reer magaaloba i sugu jirtay.

Waxa kale oo laga filaya baraha inuu dareensiyo ardayga dhinaca si yaa sadda si uu ula socdo wacyiga si yaa sadeed ee ummaddu ku dhaqanto. Baraha a yaa laga filaya inuu casharka balaadhsado si uu madhax faafido leh ardeygu uga dhaxjo kitaabka Isla mara ahaanti waxa lagama maarmaan ah in buugani noqonin mid sida waxa oo akhriyo laga barto ee uu noqdo mid ardayga tusaaleya sidii ay ugu hor-tegi lahaa yeen dhibaatada joogtada ah, ee nonoshooda. Baraha waxa la faraya inuu ardayga ku dhiiri geliyo sidii uu u kordhiin lahaa aqontiisa guud, gaarahaam wixii ku saabsan dadka iyo dalka soomaali yeed.

Casharada badankood waxa la socda tayliyo oo ku saabsan casharkaas, ujeedadu waxyay tahay in lagu ogaado in ardaygu casharka si wanaag san u gartay iyo in kale.

Casharkkasta marka la bixinayo waxaa waajib ah in baruhu ku dadaalo inuu di yariyo qalab u kaalmaysto si sharaxu ugu fuddaado. Wuxaad ku arki doontaa casharo sawiro iyo khariidado leh iyo qaar aan lahaynba.

Arrintaasi waxa looga dan leeyahay in ardayga loo sahlo waxbarashadiisa gaar ahaaneed.

Waxa xafiska u mahad noqayaa barayashii wax ka qorey buuggan oo kala ah Aamina Xirsi, Yaasiin x. Maxamuud, Cali Xasan War-same, Axmed Shiikh Maxamed, Maxamed Cabdirax-maan.

Waxa kale oo aan u mahad noqeynaa garacayaashii buugga oo ah Jaalle Rabiica Barre, Faaisa Axmed Jaamac, Sahra Maxamud Cumar, iyo Khadiija Maxamed Cabdalle.

Waxa kale oo mahad mudan Jaalle Maxamed Cabdalle oo u sameeyey Musawi rada.

Ibraahin X. Barre
Maamulaha Xarunta W.D.Waaweyn

TUSMADA KITAABKA

Casharka

Bogga

1. Dadka Soomaali yeed.	1
2. Kaalinta Beeraha	3
3. Kaalinta Dhaqaalaha ee warshadaha	4
4. Kaalinta Kaljuunka:	6
5. Faaiidooyinka Iskaashatoo-yinka	8
6. Kobcinta Dhaqaalaha	9
7. Baaxada iyo Muuqaalka.	10
8. Baadka Afrika	13
9. Webi yada iyo Harooyinka	15
10. Gaadiidka iyo Isgaarsiinta	17
11. Gaadiidka iyo Isgaarsiinta Qaaradda Afrika.	18
12. Bi yayowga Qaaradda Afrika	20
13. Xoolaha Qaaradda Afrika	23
14. Axmed Gurey	25
15. Baraaruga Dadka Soomaali yeed	28
16. Kacaankii Daraawiishta	30
17. Ururada Gibanimadoonka(SYL iyo SNL)	33
18. Gobanimadii Gobolkä Koonfureed ee Soomaaliyed.	35
19. Soo geliddi Talyaaniga Dalka Soomaaliyed.	37
20. Gumaysi gii Ingiriiska ee Gobollada Waqooyi	39
21. Gumaysi gii Faransiiiska ee Xeebta Soomaaliyed.	41
22. Gobanimadii Gobollada Waqooyi iyo Israaci dalka	43
23. Dawladihii Maamulayay Soomaaliya 1960-69	46
24. Kacaankii 21ka Oktoobar	47
25. Horumarinta iyo Guulihii Kacaankii 21ka Oktoobar	48
26. Soomaaliya iyo xidhiidhka ka dhexeeya Dalka ay jaarka yihiin	49

27. Soomaaliya iyo xidhiidhka ka dhexeeya adduunweynaha gaar ahaan dalalka duni da saddexaad kuwa hantiwadaagga ah iyo Dawladaha Carbeed	50
28. Ururada Ijtimaa ciga ee Soomaaliya	51
29. Hantiwadaagga Ciimiga ku dhisan	53
30. Kacaanka Aqoonta iyo Hiddaha	54
31. Siennaanta Ragga iyo Dumarka	55
32. Xisbi ga Hantiwadaagga kacaanka Soomaalieed	57
33. Iskaashiga ka dhexeeya Tuulada ama Xaafadda.	58
34. Nolosha Qoyska	59
35. Dhaqaalaha Dalka	61
36. Suuqgeynta badeecada.	63
37. Habka Horumarinta Guriga.	65

JAMHUURIYADDA DIMOQRAADIGA SOOMAALIYA

Cashárka laad

DADKA SOOMAALIYEED

Filiqsanaanta dadka:

Haddii laysu eego baaxadda dhulka soomaaliyeed iyo tirada dadka ku dhaqan, waxaad arkaysaa in qiyaastii halkii km. qof ku beegan yahay.

Meelaha dadku ku badan yahay:

Dadku waxay ugu badan yihiin agagaarka labada webi iyo magaalooyinka. Wuxuu soo raaca xeebaha laga kalluumeysto iyo dhulka xoolaha la daajiyoo.

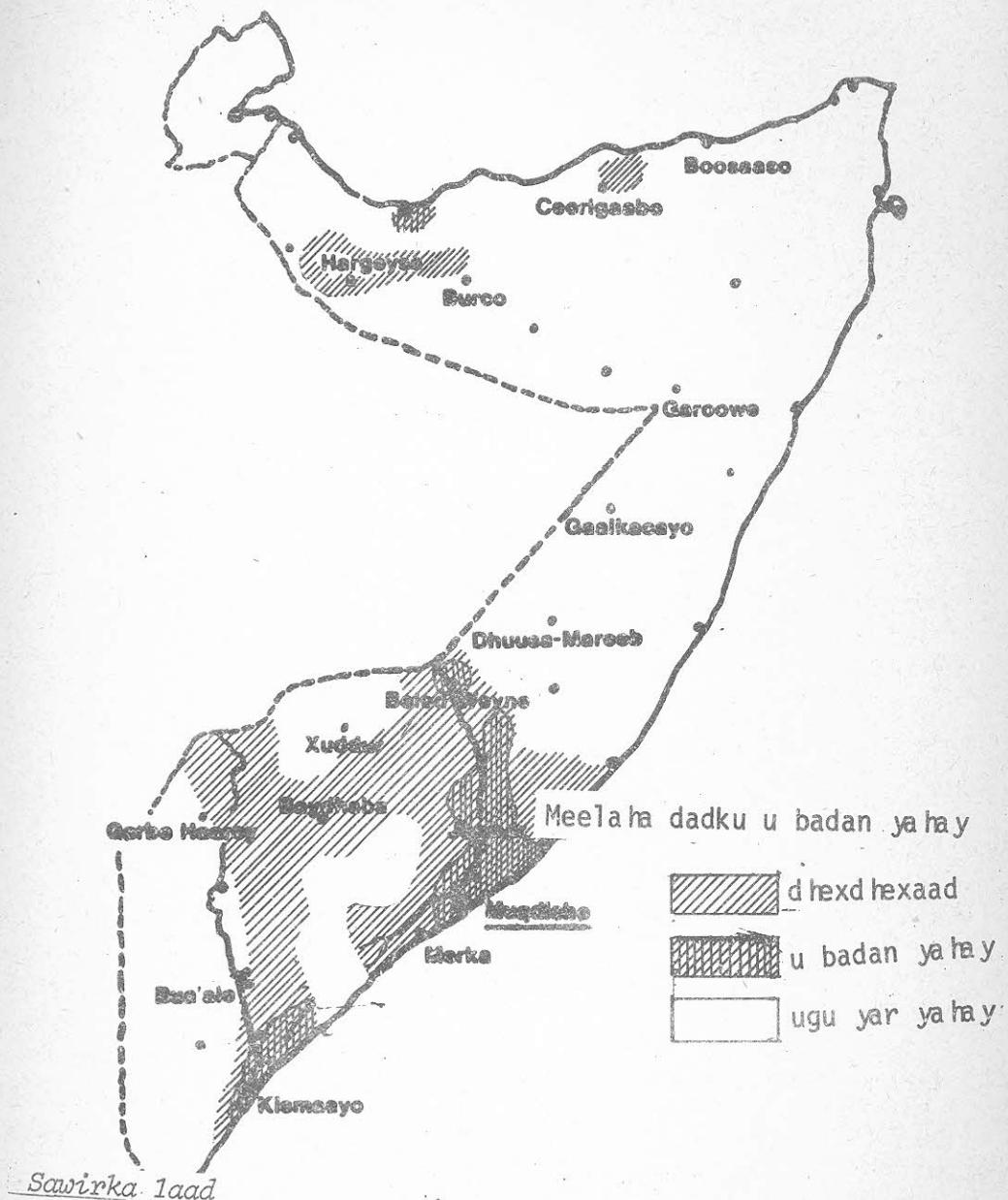
Hawlaха iyo meheradda dadka:

Hawlaха iyo meheradda dadka waxay u badan tahay dhaqashada xoolaha iyo falidda beeraha.

Soomaalidu waxay ku caan tahay iskaashiga isbahaysiga iyo wax wada qabsiga. Arrintaas oo il-taa iyo hadda lagaga dhaqmo dalkeena waxa si rasmi ah u fuliyey Dawladda kacaanka, markii ay gacan siisay abaabushayna iskaashatooyinka beeralayda iyo kalluumeeysiiga.

L A Y L I :

- b) Ka sheekhee sidii iskaashatooyinkaas loo abuuray?
- t) Maxay ahayd ujeeddada laga tahaa?
- j) Wax ka qor guulihii laga gaaray?

Khariidadani waxay ku tusaysa meelaha dadku kubadan yihiin.

Casharka 2aad

KAALINTA BEERAHA

Soomaaliya ciid ahaan marka loo fiirs
sho waxay dadka cilmiga beeraha ku xeel dhee-
ri ku qiyaseen in dhulka waxka beermi karaan
uu yahay 8 malyuun oo hektar. Dhulkaas ~~ot~~ u ba-
dan inta u dhexeeysa labada webi ee kale ah
Jubba iyo Shabeele.

Waxa kale oo soo raaca degmooyinka Ga-
bileey iyo Tog-wajaale oo ku yaal Gobolka Wa-
qooyi Galbeed. Dhulka intiisa kale waxabaa la-
ga beeri karaa haddii aan meeshaa si roob lahayn.

Inkasto oo waxyaabo kala duwani ay ka
baxaan dhulkeena haddana wixa ugu badan una faiido
roon waqtiga aynu joogno waxyaaba ha ay ka mid
yihiin Muuska, Galeeyda, Sisinta, Haruurka,
amase Me segada, Liimada iwm; Muuska oo kaatin
weyn kaga jira dhaqaalaha dalka, wixa loo dhoofi-
yyaa dibada, hikaaso aynu ka helo lacagta adag
ee adduunku waxku kalaciibsado.

na

Sawirka 2aad
Beeruhu waa lafdhabarta dhaqaalaha dalkeena.

L A Y L I :

Buuxi meelaha bannaan:

1. Muuska wuxuu dhaqaalaha dalka kaga jiraa _____.
2. Waxyaboo kale duwan ayaa dalkeena ka _____
kara hase yeeshee, wixa ugu badan uguna wax-
tar roon _____ oo dalka u soo
hoya _____.

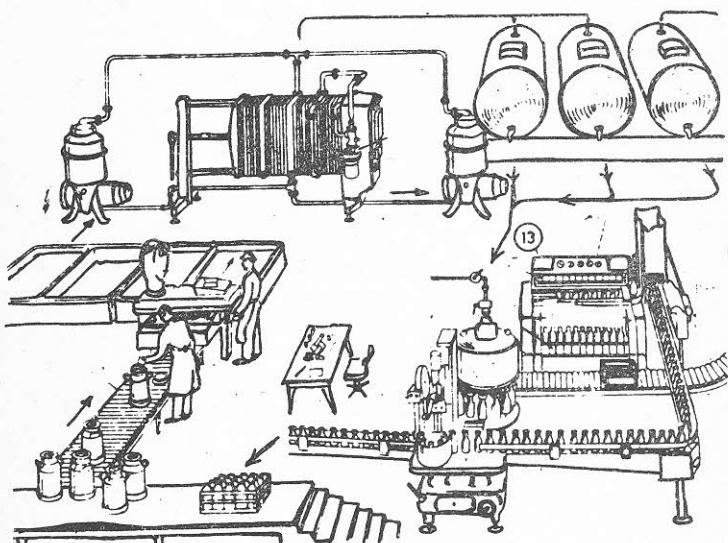
Casharka 3aad

KAALINTA DHAQAALAHAA EE WARSAHDAHA

Warsahduhu waxay ka mid yihiin rukumada
ugu waaweyn ee lagu dhalin gedi yi karo la-
guna horumarin karo dhaqaalaha dalkeena.
Casharkan waxaynu kaga hadlaynaa kaalinta
warshaduhu kaga jiraan koritaanka dhaqaalaha
dalka, intaas dabadeedna waxaynu eegay-
naa waxyaabaha u baahan tahay warshadu si ayu-
taabo gasho, una fuliso danta laga leeyahay.

1. Danta ugu horaysa ee warshadaheena loo
abuuray waa soo saarka alaab warshaday-
san, si aynu uga kaaftoono kuwa shi sheeyuhu
soo sameeyaan. Arintaas wixa ka dambee-
ysa fikrad aad u qoto dheer, warshaduhu
waxay inaga nabad geliyaan cihiidhiga
aynu kaga jirno alaabta dibada laga soo
sameeyo.
2. Tan kale, waxaa inoo baaqanaaya lacagta
adduunka kale inagaga baxaysa oo kayd
ahaan u haysano. Lacagtaas oo loo baahan
yahay in la tashiilo, si aynu ugu soo
qaadano waxaynan awood ula hayeenin aynu
sameeyano. Iska mar ahaantii qalabka
warshadeeysan ee aynu dibada u dhoofino
waxaynu ku bedelnaa lacag wax ka tarta
wax ku soo gadashada adduunka.

3. Mar sedexaadka warshaduhu waxay qayb ka qaataan shaqa siinta dadka, kumayaal shaqaale oo dhaqaalaha laamaha kale dul buurin lahaa ayaa mehered iyo nolol ka hela warshadaha dalka.
4. Ugu dambeeyntii warsahaduhu waxay dhiiri geliyaan ku soo saarida alaabta caydhin ee la warsahadaynaayo.
Si ay warshadu u taabo gasho una fuliso himi looyinka laga teeyahay, waxaa lagama maarmaan ah in laga fiirsado goobta laga taagaayo. Arimaha u baahan in la tixgeliyo waxy

Sawirka 3aad

Musawirkan wuxuu ku muujinayaa warshad laga shaqaynayo.

ka mid ah:

1. Sida looga helaayo goobtaas alaab caydhin ee warshadu samaynayo.
2. In loo helaayo qowad ama xoog warshadu ka shaqeeysyo.

3. Sida loo helaayo gaadiid ku soo hooya alaabta caydhin kana qaada alaabta warshadaysan.
  4. Halka looga helaayo shaqaale u tababaran warsahdaha.
  5. Si loogu helaayo shaqaale u tababaran warsahdaha.
- Marka shanta qodob oo sare ia baadho waxaa loo baahan yahay in la hubiyo faaiddada laga dheefi karo iyo kharashka iman kara. Warshadaha macaash fara badan laga helo sida, dalka hantiwadaagga ah kuma qiimeeyaan warshadaha macaash kaasi faraha badan ee laga helo. Macaashka waxa ka muhiimsan isbedelka nololeed iyo bulshanimo ee warshaduhu u kenei karaan ummada.

L A Y L I :

1. Ka sheeki qimaha ay warshaduhu u teeyihin dal dhaqaalihiis ?
2. Sidee bay warshaduhu horu mar ku gaadhi karaan?
3. Maxay yihiin arrimaha loo baahan yahay in la ti xgeliyo marka la doonayo in warshado la dhi so?

Casharka 4aad

KAALINTA KALLUUNKA

Dalka soomaaliyeed wuxu ka mid yahay dalka Afrika kuwa ugu xeebta dheer hase ahaate waqtigan aynu joogno ka hor khayraadka xeebaheena lagama faaideysan jirin. Arrintaa si waxay kaga marag kacaya khayraadka di hin ee laga helay markii dawlada kacaanka ah dhiiri gelisey in la kordhiyo kalluumaysiga iyo wixii la mid ah.

Xeeba heena waxa laga helaa noocyada loogu jecel yahay ee ugu qaali san oo ay ka mid yihiin qubada, libaaxa, toonada iyo kuwa kale oo badan. Arriintaasi kalluumaysiga waxay si fiican u hirgashay markii loo sameeyey warshado iyo meelo lagu qaboojiyo, si aan u qudhmin, waxa ka mid ah warshadda ku taal Laas qoray, Caluula iyo Qandala. Meelahaasi oo idil waxay ka abuuran Iskaashatooyinka muruq iyo maal wadaag ah.

SUUQAYNTA KALLUUNKKA:

Kalluunka oo meelaha loo sameeyay lagu soo qasacadeeyey laguna mili xeeyey, waxa loo isticmaalaa, cunid dalka gudi hisa iyo ganacsi di badda ah. Kalluunkeena dalalka aynu u dhofino waxa ka mid ah:-

Dalka Midowga Soofi yet, dalalka gacanka carbeted, dalka Masar iyo dalalka Afrikada Bari.

Sawirka 4aad

Kalluunka loogu jecel yahay ayaa laga helaa dalkeena.

L A Y L I :

1. Sidee looga faaiideystay kalluunka ku jira xeebaheena?
2. Immi sa dal oo adduunweynaha ah ayaa loo dhoofi yaa kalluunka dalkeena?
3. Maxay dhalise Warshadeeynta kalluunka dalkeena?

Casharka 5aad

Faaiidada Iskaashatooyinka:

Guud ahaan Iskaashato waxay leedahay sadex faaiido.

1. Waa mid, Iskaashato waxay qaban kartaa hawl ballaaran oo aan la'aanteed suurto geli karin.
2. Tan labaad, hawsha iskaashatadu qabto dheefteedu waxay ku baahdaa dad fara badan. Taasuna waxay la xiriirtaa si yaasada Dawlada ee ah in k hayraadka dalku ummadda wada gaaro, oo aanay ku koobnaan in yar oo maal qabeena ah.

Sawirka 5aad
Iskaashato ma kufto.

3. Mar saddexaadka, waxa hawl yaraanaysa sida loo fulinayo qorshaha dawladu ugu talo gashay horumarka dalka. Haddii Iskaashatooyin la abuuro ma adka in lala socdo waxa sanadkii ka soo baxaya beeraha, xoolaha, ganacsiga, iwm.

L A Y L I :

1. Wax kaa sheeg faaiidooyinka Iskaashi ga.
2. Immis Iskaashatooyin oo beeraley ah ayaa dhulkeena ka furan?

Casharka 6aad

KOBCINTA DHAQAALAH

Kobcinta dhaqaalaha waxay ku xidhan tahay hadba heerka dhaqan dhaqaale ee ummadu ku dhaqan tahay iyo sidii ay ummaddaas u aqoonsato danaheeda. Dawladihii kacaanka ka horeeyey waxay u halgamayeen kobcin dhaqaale oo gaar ahaaneed. Ruuxba ruuxa kale inuu ka lacag bato ayay ku tartami jireen, waxaase arintaas cidhibtiray, dabarnagooyay kacaankeena caweysan. Dawladda kacaanka ahi waxa si weyn xil isaga saartay sidii soomaali weyn dhaqaalaheeda kor loogu qaadi lahaa.

Si arrintaasi u dhaqan gasho ayaa dadka soomaaliyeed ee beeraleyda ah lagu dhiiri geliyay kordhintacabka beeraha, loona abuuray iskaashatooyinka beeraleda iyo kalluumaysiga.

Horseedkaasi qimaha leh ee Dawladda kacaanki-sahmisay wuxuu dhaliyay isu dheelitiridda iyo isu miisaanka waxyaabaha debedda loo dhoofiyayo kuwo laga keeno debedda.

L A Y L I

Buuxi meelaha banaan:

- b) Habka ugu muhiimsan hababka waqtigaan aynu joogno lagu dhaqmo wuxuu yahay
- t) Tacab kordhintu waxay horseedaa
- j) Isu dheelitiridu waxay keentaa

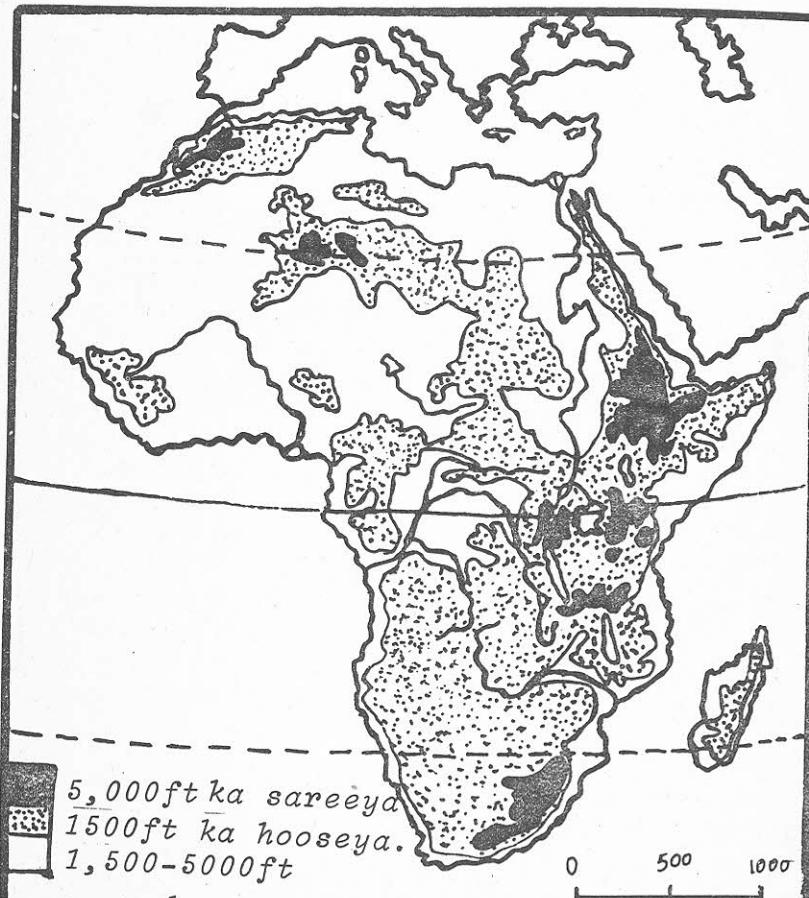
Casharka 7aad

Baaxadda iyo Muuqaalka

Qaaradda Afrika waa qaarad aad u weyn xaggaa baaxadda, ballaadhka iyo dhererkaba. Afrika waxa weeye qaaradda labaad ee ugu weyn qaara-daha adduunka. Bedka Afrika waxa lagu qiyasay inuu dhan yahay (11,699) malyun oo mayl, oo isku soo wareegsan. Saddex laban-laab ayay ka weyn tahay qaaradda yurub. Afrika waxaa ku wareegsan bado yar-yar iyo kuwo waaweynba. Waqooyiga Afrika waxaa ka xiga badda cad, waqooyi barina waxa ka xiga badda cas, halkaasay iskaga darsamaan badda dhuuban ee u dhaxaysa Afrika iyo Asiya, waxaana isku xidha khooriga Suways. Waqooyiga waxaa ka xiga badda cad oo u dhaxaysa Yurub iyo Afrika. Galbeedna waxaa ka xiga badweynta (Atlaantika)oo u dhaxaysa Afrika iyo labada qaaradood ee kala ah (Ameerikada koonfureed iyo Ameerikada Waqooyi). Bari-gana waxaa ka xiga badweynta Hindiya, koonfur-na waxaa iskaga soo darsama badweynta (Atlaantika) iyo badweynta (Hindiya).

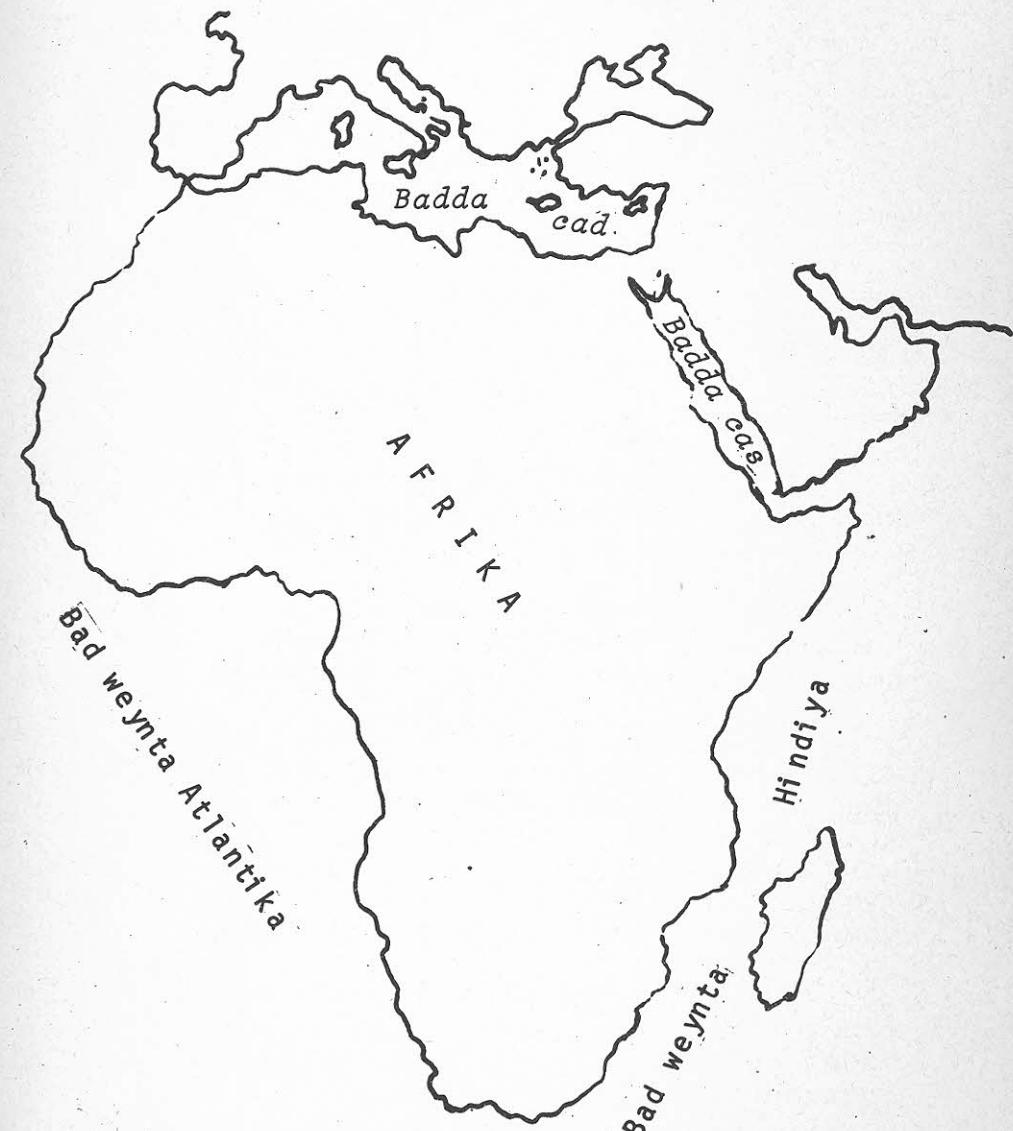
Taasoo macnaheedu yahay Afrika waxa ku wareegsan bado. Jasiirado waaweyn leh, Malagasi maahee oo ku taal badweynta (Hindiya), Afrika waxay u dhaxaysaa 35° waqooyi iyo 35° ee koonfureed badhaha Afrika waxa mara kulaalayaasha waqooyi iyo koonfur. Qaaradda Afrika waxaa Taba isle'eg u kala qaybiya badhaha.

Buuraha Afrika waxay u badan yihiin nooca la yiraahdo buuraha labanlaaban waxanā ka mid ah, buuraha la yiraahdo (Atlas) kuwaasoo ku yaal waqooyi Afrika. Hase ahaatee buurta Afrika ugu dheer waxa la yiraahdaa, (Kiliminjaar) oo ku taal Tansaaniya, waxaa kale oo ka mid ah buuraha dhaadheer, ee soomaaliya, kuwa Kiniya, kuwa Itoobiya iyo kuwa dhi naca koonfureed ee qaaradda. Marka laga reebo buuraha dhaadheer ee "Atlas" (Afrikada) waqooyi iyo kuwa Afrika-

Sawirka 6aad
Khariidada muujinaysa baaxadda iyo
muuqaalka Afrika.

da Bari, Afrika inteeda kale waa taaf sare, oo si deg-deg ah kor ugu kaca marka xagga xeebta laga yimaado.

Sawirka 7aad
Khariidadani waxay muujinaysaa badaha Afrika
ku wareegsan.

L A Y L I :

1. Baaxadda Afrika iyo balad hkeeda wax ka sheeg?
2. Sheeg Afrika bada ha ku wareeg san?
3. Sheeg buuraha ugu dhaadheer Afrika iyo mesha ay ku yaaliin?

Casharka 8aad

BAADKA AFRIKA

Afriki waxay ka mid tahay Qaaradaha adduunka kuwa ugu waaweyn. Sidaas darteed, wixa aad u kala fog oo u kala durugsan Gobollo isla qaaradan ku wada yaal.

Arrintaas kala fogaanshuu waxay dhalisay in qaybaha qaaraddu ay ku kala gedisnaadaan cimilada iyo qaabka dhismeed ee dhulka.

Waxaana Gobollada ku kala badan roobka, kulka iyo qabowga hawada, webiyada, harooyinka, jensiga carrada, iyo kala saraynta dhulka.

Cimilada iyo qaabka dhulka ee kala duwani waxay aad u sameeyaan nolosha nafleyda ku kala dhaqan Gobollada kale fog ee qaaradda.

Helista biyaha, hawada, jensiga carrada, iyo qaabka dhulku waxa ku xiran farabadinta, dheerarka, noocyada iyo jensiga dhirta.

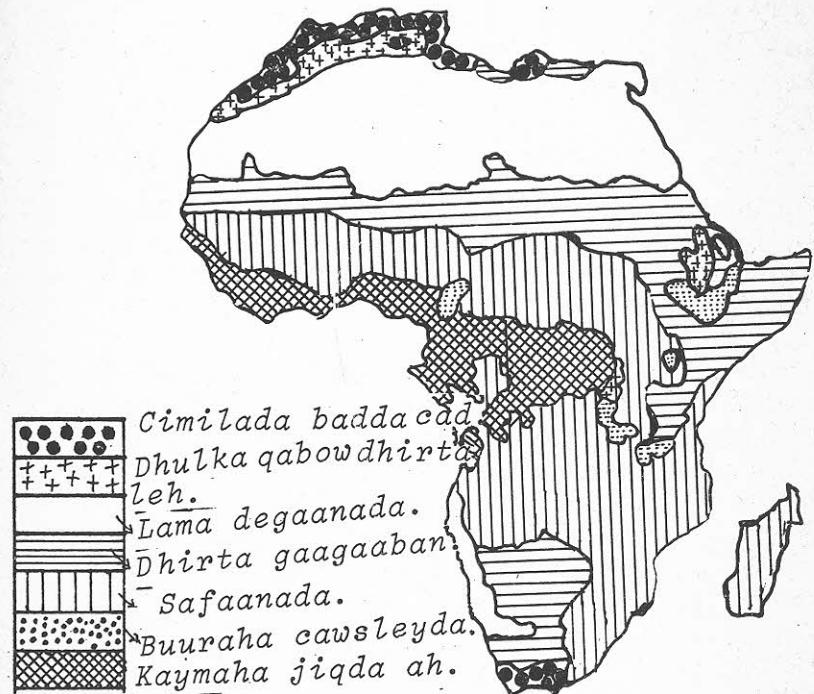
Kaymaha jiqda ah Afrikada Galbeed iyo dhexe waxa ku da'a roob fara badan, waxaana ku badan geed biyood dhaadheer caleen jilicsan, qodaxduna ku yar tahay.

Waxa kale oo isla kaymahaas ka baxa geed saarka aan kelidii istaagi karin ee dhirta kale isku mara.

- 13 -

Kaymaha waxa u dhigma lama degaanada oom-anaha ah ee carradoodu tamuuxda tahay. Lama degaanada aad ayuu ugu yahay daaqua.

Isla mar ahaantii dhirta ka baxda waxay u badan tahay geed abaareedka gaagaaban, dhuux-adag, qolofta badan, caleenta yaryar, qodaxdu-na ku badan tahay.

Sawirka 8aad Khariidada muujinaysa Baadka Afrika.

Daaqa lama degaanada waxay ku badan yihiin waqooyiga iyo galbeedka koonfurta ee Qaarada.

Dhulka cawsleyda ah, waxa ku badan geed cawseed gaagaaban oo ay ku dhex filiisan yihiin dhir waaweyn. Dhulka noocaas ahi wuxuu ku haboon yahay dhaqashada xoolaha.

Dalalka Tansaaniya, Kiinya, Soomaaliya, iyo koonfur Afrika waxa lagu yaqaan daaqa cawseed iyo xoolaha duur joogta ah.

Daaqa Afrika inta kuma eka ee waxa raaca kuwo kale, oo ay ka mid yihiin kan buuraha iyo webiyada ka ag baxa.

Casharka 9aad

WEBIYADA IYO HAROOYINKA QAARADA AFRIKA

Afrika, sidaynu sheegnay, waxay ka mid tahay Qaaradaha adduunka kuwa ugu biyo badan. Weliba waxa lagu qiyaasay in Afriki leedahay kaydka ugu badan ee laga abuuri karo tamarta ama xooga dabka.

Webiyada dhinaca galbeed ee qaarada ku yaal waxa ugu magac dheer webiyada Senegal, Nayjar, Beni, iyo Fooltaa. Harooyinka galbeed waxa ugu weyn Jaadh

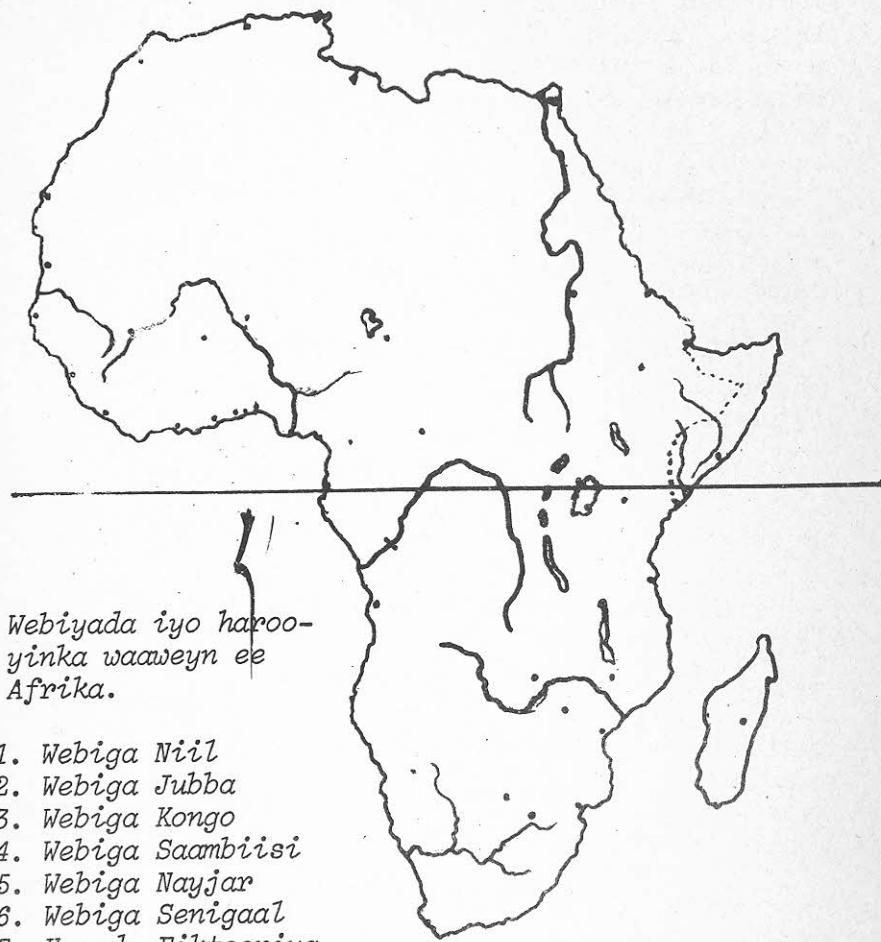
Afrikada Dhexe waxa ku yaal webiga Kongo oo ku faafa dhul aad u balaadhan. Webigaas, oo ka mid ah kuwa adduunka ugu biyo badan, waxa ka tafiiрма laago farabadan oo Afrikada Dhexe badankeeda waraabsha.

Qaybta waaweyn oo ay ka mid yihiin Fiktooriya, Rodolf, Malaawi, iyo Tansaniya.

Buuraha dhaadheer ee Itoobiya waxa ku dhex yaal harada Taana.

Webiyada waaweyni kuma badna dhinaca Bari. Hase yeeshi, webiga Niil, oo ka bilaabma harooyinka Fiktooriya iyo Taana, waa kan ugu waxtar ka roon leh webiyada Afrika.

Webigaasu wuxuu u qulqula xagga waqooyi ee Qaarada, wuxuuna ku shubma bada cad. Waxa hubaal ah in malaayiinta Masar, iyo Suudaan waqooyigeeda ku nooli ayan deganaadeen lama degaanka saxaraha hadduusan webigaasu dhex marin.

Webiyada iyo haroo-yinka waaweyn ee Afrika.

1. Webiga Niil
2. Webiga Jubba
3. Webiga Kongo
4. Webiga Saambiisi
5. Webiga Nayjar
6. Webiga Senigaal
7. Harada Fiktooriya
8. Harada Taana
9. Harada Malaawi
10. Harada Tansaaniya
11. Harada Jaadh

Sawirka 9aad

Khariidadani waxay kuu muujinaya Webiyada iyo harooyinka.

Webiyada xagga koonfureed ee Qaarada mara waxa ugu roon Sambiisi iyo Limboobo. Biyayowga Afriki kuma koobna webiyada iyo harooyinka waa-weyn ee aynu magacawnay waxase jira boqolaal kale oo ku filiqsan Qaarada, sida Juba iyo shabeele.

Inkasta oo heerkii la doonayey ayan gaadhiisnayn, haddana biyayawga Afriki waxay qayb aan yarayn ka qaataan nolosha iyo horumarka dadka reer Afrika.

Waxa lagaga faa'iidaystaa Kalluumaysiga, waraabka beeraha, abuurista xooga korontada, isgaarsiinta iwm.

Casharka 10aad

GAADIIDKA IYO ISGAARSIINTA

Gaadiidka iyo Isgaarsiintu waxay ka mid yihiin tiirarka ay ku dhisan yihiin horumarka iyo isbahaysiga adduunyada.

Lagama yaabo in dal kor u qaadi karo dhaqaalihiisa, haddii isgaarsiinta iyo qalabka gaadiidka, ee uu adduunyada kula socdo, qaybaha dalkiisuna ay ku wada xiriiraan, ay heer hoose joogaan.

Markaynu ka hadlayno gaadiidka waxayny u jeedna gawaarida, maraakiibta, dayuuradaha. Qalabka isgaarsiinta waxa ka mid ah raadiyaha, taleefoonka, telegiska, telegir amyada iyo maamulka boosaha.

Si ay arrintaasu u fududaato iska warhaynta, looguna kala warqaadan karo si degdeg ah, waxa la abuuray hay'ad Caalami ah oo arrintaas suurto gelisa.

Hay'adaas shaqadeedu waxay tahay in ay wax ka qabato dhibaatooyinka dabiiciga ah ee ka horimaan kara Isgaarsiinta sida kala foganta, hawada, waqtiga iwm.

Waxay kaloo ka shaqaysa abuurista af, calamooyin iyo tilmaamo adduunyadu ay isku afgarato

Gaadiidku wuxuu laf dhabar u yahay ganacsiga iyo wax isweydaarashada dalalka adduunka. Isla mar ahaantii wuxuu suurta geliyaa isku xirnaanta qaybaha iyo xubnaha dalka sida Gobolda, wershadaha iyo dekedaha, magaalooyinka iyo baadiyahaba iwm.

Beryahan dambe waxa aad laysugu shuqliyaa sidii loo dhisi lahaa gaadiid raaxo badan oo si deg deg ah u gaarsiiya dadku meeshay rabaan.

Casharka 11aad

GAADIIDKA IYO ISGAARSIINTA

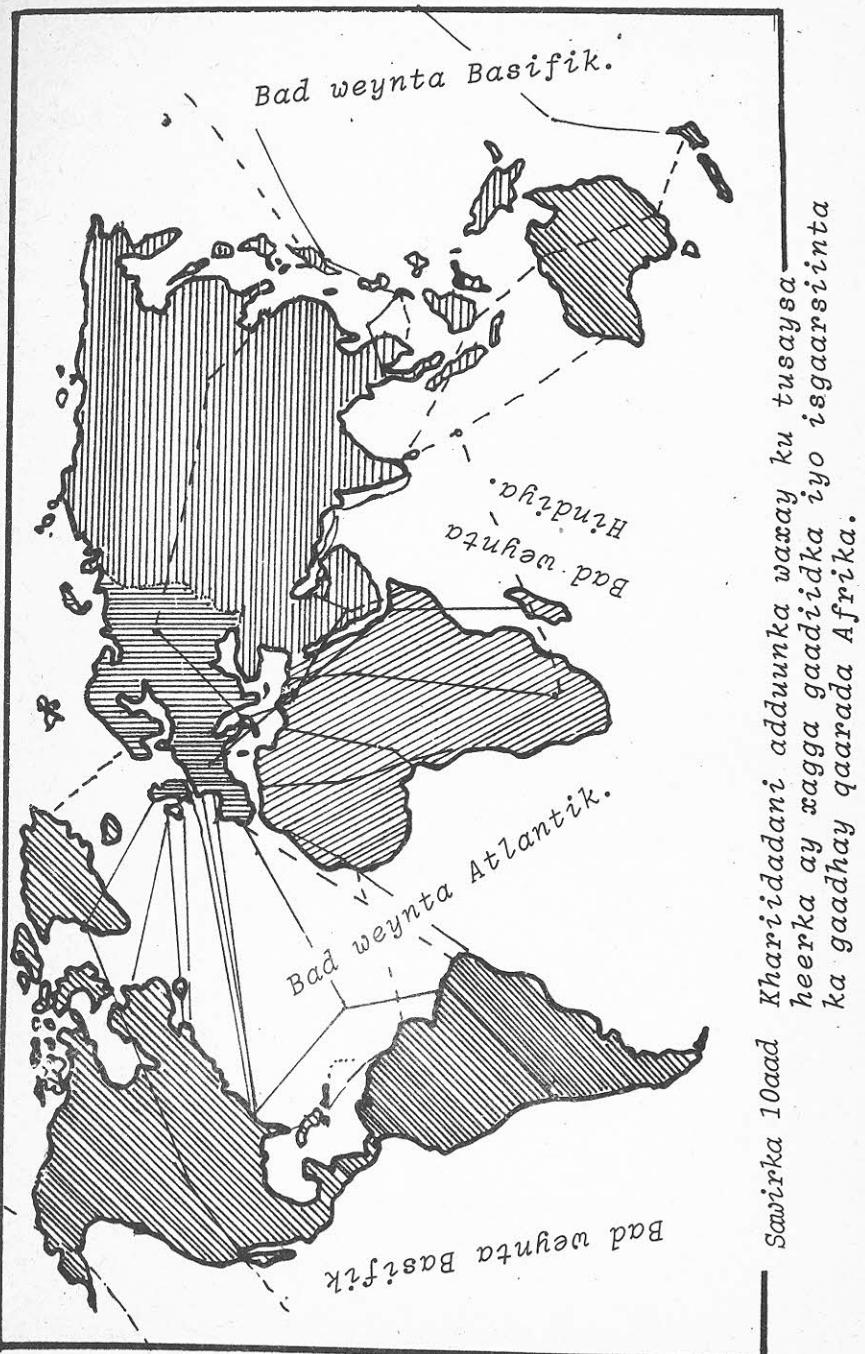
QAARADA AFRIKA

Qaarada Afriki guud ahaan waxay gaadiidka iyo Isgaarsiinta kaga liidataa Qaaradaha adduunka ee kale.

Dib u dhacaas waxa u sabab ah gumeystayaa-shii mudada dheer ka curyaamiyey dhinaca dhaqalaha iyo horumarka oo dhan. Taas waxa u dhigma dhibaato la xiriirta qaabka iyo dabiicada guud ahaaneed ee qaarada.

Inkasta oo Afrika dhawr boqol oo sanadood ay reer Yurub gumeysanayeen, haddana aad ayey u tiro yaraayeen waxyaalahi laga qabtay xagga gaadiidka.

Waddooyinka, Dekedaha, gegooyinka dayuuradaha iyo dhismayaasha kale, ee fududeynta socodka isku xiraanta gaadiidkuba, aad ayey u yaraayeen. Inta yar ee jirtey, waxa loogu tala galay in ay u adeegaan maamulka gumeysiga iyo siduu u boobi lahaa khayraadka qaaradan.

Hagrashada gumeysga waxa weheliyey dhib-aatooyin la xiriira qaabka dhulka ee qaarada oo hakiyey horumarinta gaadiidka.

B. Balaadhka qaarada ka sokow waxa ku yar khooriyada iyo gacmaha ay biyuhu ka soo galaan. Wuxaana dhibaato noqotay sidii loo kala gaari lahaa qaybaheeda kala fog.

T. Webiyada qaaradu kaalintii ay kaga jireen Isgaarsinta waxa hoos u dhigay biyo-dhacyada oo ku badan qaarkood. Biyo-dhacyada waxa weheliyaa, biyahooda oo qaarkood aan joogto ahayn.

J. Qaarada dhulkeeda oo aad u kala sareeya awgeed, waxa dhibaato lagala kulmay dhismaha waddooyinka iyo dayactirkooda.

Inkasta oo dhibaatooyinku ay badnaayeen, dalalka Afriki horumar laxaad ley ayay ka gaadheen gaadiidka iyo isgaarsinta. Wuxa aad loo dhisay waddooyinka, Dekedaha, iyo gegiyaha da-yuuradaha.

Casharka 12aad

BIYAYOWGA QAARADA AFRIKA

Biyuhu waxay ka mid yihiin waxyaalaha gun-dhiga u ah jiritaanka nafleyda iyo ilbaxnimada dunida.

Waxay qiimo gaar ahaaneed u leeyihiin nolosha dadka, oo la'aantood aan horumar samayn karayn. Siyaalaha ay dadku biyaha ugu dhaqmaan waxa ka mid ah:-

- b- Cabista iyo nadaafada.
- t- Ku waraabinta beeraha iyo baadka.
- j- Kaga shaqaysiinta warshadaha.
- x- Ka abuurista tamar nalka iyo awood wax lagu qaado.
- kh- Wuxa kale oo lagu isticmaalo qurxinta, ku nafaxaadka iyo madadaalashada (Recreation).

- d- Waxay kaloo kaalin fiican kaga jiraan kallu-
umaysiga iyo isgaarsiinta.

Afriki waxay ka mid tahay qaaradaha adduunka
kuwa ugu biyo badan. Hase yeesh ee haddana isma
laha badintooda iyo waxtarkoodu.

Biyahoodu sida ay u badan yihiin, waxtar
uma laha. Arrintaas waxa sabab u ah qodobada
soo socda iyo kuwo kale:-

1. Biyowga Qaarada Afrika oo ku uruursan meel-
aha qaarkood, iyadoo isla mar ahaantii qaybo
waaweyn oo qaarada ka tirsani ay oomane yin-
iin. Meelo badan ayaan lahayn webiyo iyo
harooyintana, oo weliba roobku ku yar yahay.
2. Webiyada Afrika oo badankoodu biyo joogto ah
aanay lahayn. Webiyo badan ayaa xiliyada
qaarkood aan biyo ku jirin, sida Shabeele.

Arrintaasu waxay khatar weyn ugu sugan tahay
dadka naftiisa, waxayna curyaaminaysa bixi-
taanka abuurka beeraha, shaqada wershadaha,
isgaarsiinta iyo danaha kale ee biyaha ku
xiran.

3. Webiyo Afrika ku yaal, oo qiimo weyn u laha-
an lahaa isgaarsiinta ayaa biyo dhacoodu
wax weyn u dhiman.
- 4.. Webiyada iyo durduro qaarkood ayaa daadadku
iyo fatahaadu ku badan yihiin. Sidaas dar-
teed waxay khasaara balaadhan u geystaan
beeraha iyo dadka agahooda degan. Waxay
kaloo qaadaan badahana ku shubaan carrada
kore ee nafaqada leh.

Inkasta oo arrimaha aynu kor kaga hadalay
ay wax u dhimaan waxtarka biyaha webiyada, ha-
rooyinka iyo durdurada Afrika, haddana casharka
kan ku xiga waxaynu hoos ugu degidoona biyowga
doorka ah ee Qaarada inagoo eegayna webiyada
iyo harooyinka.

L A Y L I:

1. Calaamadaha saxa ( ) ku hor dhig weed-
haba runta ah. Kuwa beenta ahna calaama-
daha khaladka ( ).
- b. Afriki waa wada oomane. Biyo yaridu
waxay hakin karta horumarkii meel laga
gaari lahaa.
- t. Biyaha socodkooda waxa laga abuuri kara
tamar iyo quwad kale.
- j. Biyaha badani had iyo jeer faa'iidaa
ku jirta.
2. Is barbar dhig waxtarka iyo dhibaatooyinka
ay biyuhu meel horumarkeeda u geysan karaan.

Casharka 13aad

XOOLAHQAARADA AFRIKA

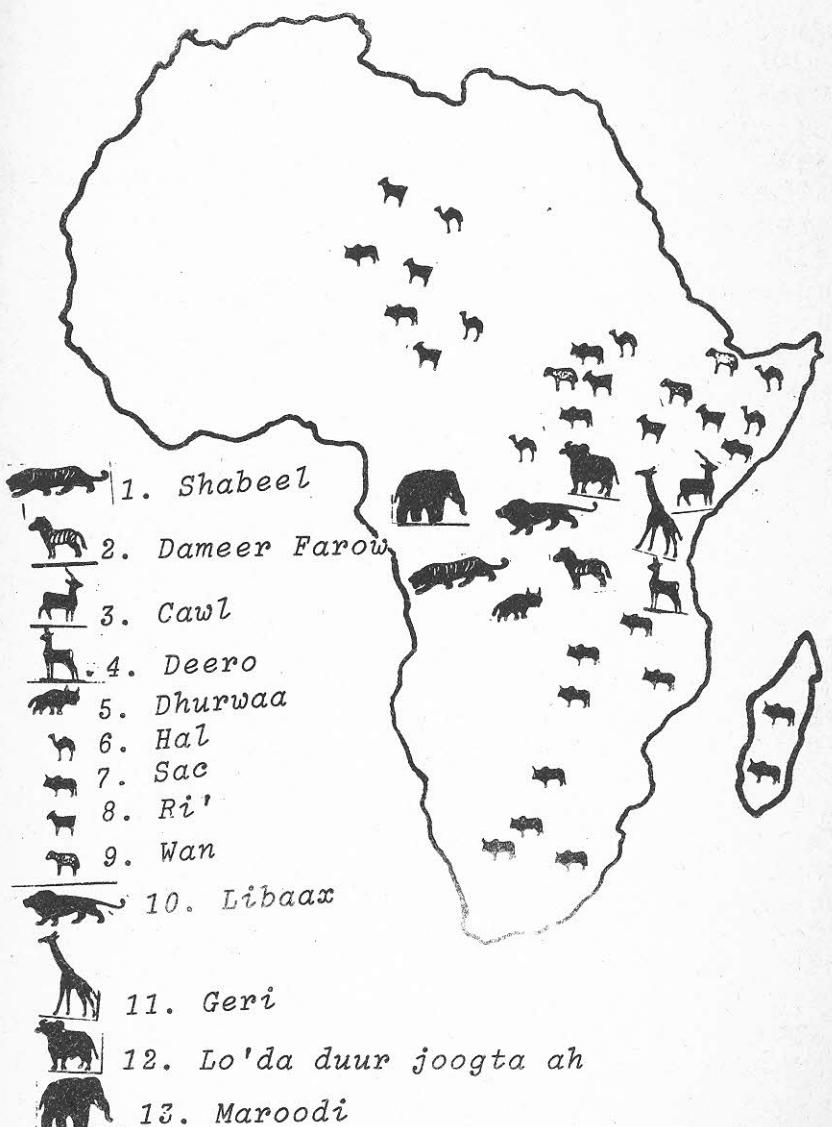
Qaarada Afriki waxay aad caan ugu tahay xoolaha nool, gaar ahaan kuwa duur joogta ah. Arrintaasi awgeed dalalka Afrika waxa sannad walba u soo dalxiisa kumanyaal dad ah oo qaaraadaha kale ka yimid.

Dadkaasu waxay u soo daawasho iyo ugaadhsii tagaan xoolaha u gaarka ah ee ku dhaqan qaaraadeena.

Afrika waxa ku badan xoolaha ay ka mid yihiin Maroodiga, Biciidka, Cawsha iyo qaar kale oo fara badan.

Koolahaasu waxay ku kala filiqsan yihiin qaybaha qaarada ee ku kala duwan daaqa, qaabka dhulka, iyo cimilada. Qaar badani waxay ku nool yihiin yihiin kaymaha jiqda ah iyo oogoo-yinka sare kuwo kalena waxay ku badan yihiin banaanada iyo dhulka cawsleyda ah.

Koolaha Afriki kuma koobna ugaadha iyo kuwa duur joogta ah oo keliya. Dadka reer Afrika waxay kale oo aad u dhaqdaan kuwa ay manaaafacsadaan sida:- Lo'da, ariga iyo idaha. Waxa kale oo meelo badan, oo Soomaaliya ka mid tahay, lagu dhaqda geela iyo fardaha.

Sawirkha 11aad

Khariidadani waxay ku tusaysa xoolaha ay Afrika ku caanka tahay.

Casharka 14aad

AXMED GUREY

Axmed Gurey wuxuu ku dhashay tuulo yar oo ku dhow magaalada Harar, bilowgii qarnigii 16aad.

Boqortooyadii lagu magacaabi jiray Awdal ayaa ka dhi snayd xeebaha waqooyi iyo galbeed dalkena. Hase ahaatee Axmed Gurey ayaa la wareegay xukunkii boqortooyadaas.

Isla markiiba wuxuu macaawino qalabka lagu dagaalamo weydiistay dawladii islaamka ee Cusmaaniyiinta ahayd, markii uu ka helay caawimo ayuu abaabulay inuu dagaal ku qaado dalka Itoobiya.

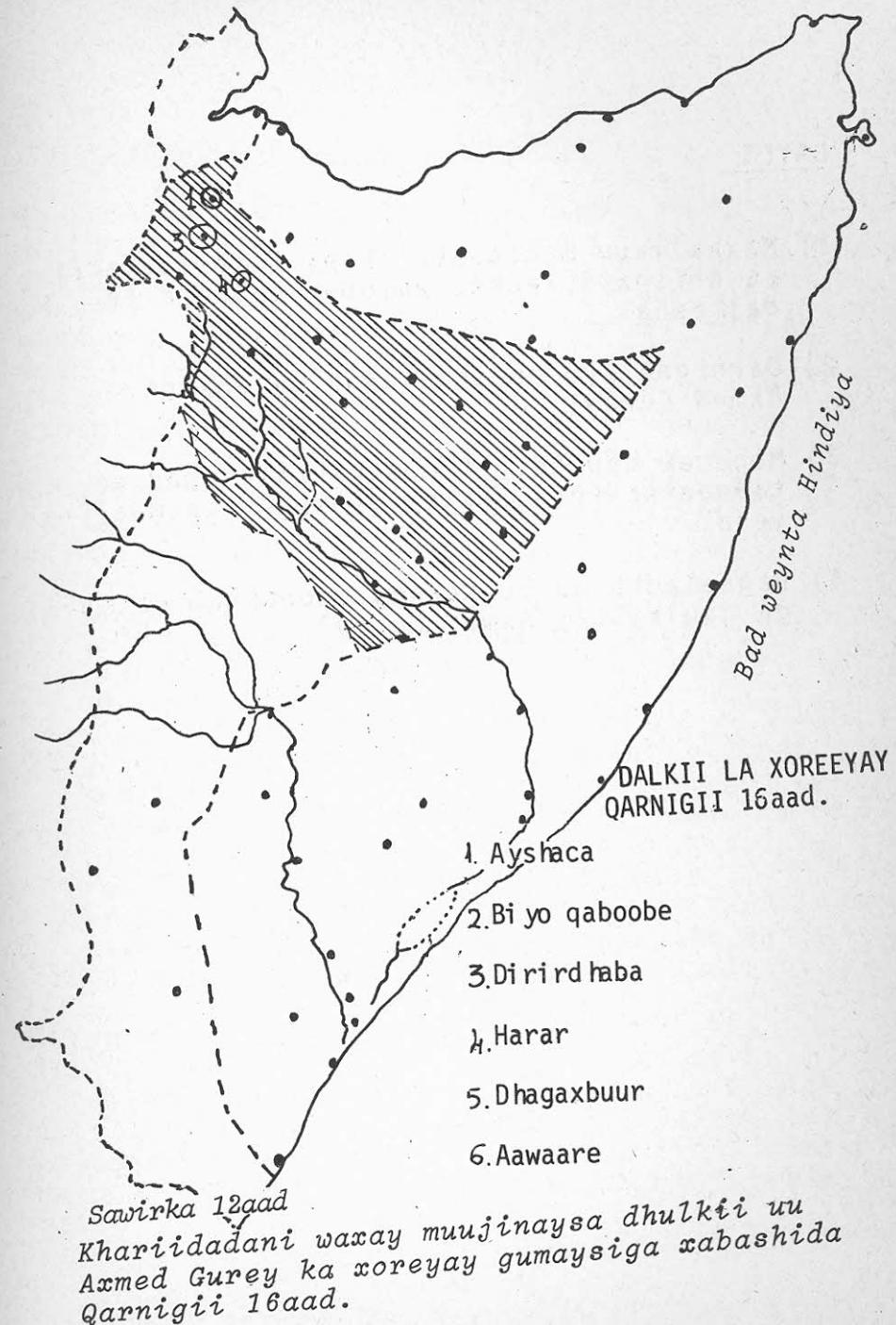
Hadaba maxay a hayeen sababi hii uu Axmed Gurey ugu qaaday dagaalada dalka Itoobiya.

- 1) Dadkii muslimiinta ahaa ee ku noolaa dalkaas oo cadaadis lagu hayey muddo dheer.
- 2) Inuu fidiyo diinta Islaamka.

Axmed Gurey dagaalo isdaba joog ah ayuu la galay dawladii ka dhi snayd Itoobiya intii u dhexeysay (1531 - 1543). Mar walibana libta iyo guusha waxay raaci jirtay dadka sooliyeed ee Axmed Gurey abaanduulaha u ahaa.

Taageerooyinkii uu ka helay dalalka islaamka iyo isku duubnaanta dadka soomaaliyeed waxay dhalisay karti dheeraad ah iyo yididiilo cusub oo dhamaan saameysay dadkii muslimiinta ahaa ee ku noolaa geeska Afrika.

Axmed Gurey wuxuu qabsaday dhul badan oo ka mid ah dalka Itoobiya. Arrintaas waxay dhalisay in dad badan ku soo biiraan diinta Islaamka. Kiniisadihi ka dhi snaa dalka Itoobiya badankoodii waa la baabi 'i yey.

LAYLI

- 1) Maxaa lagu magacaabi jiray Boqortooyadii ka dhisnayd xeebta waqooyi galbeed ee dalkeena?
- 2) Qarnigee iyo meeshee ayuu ku dhashay Axmed Gurey?
- 3) Magacaw dawladihi muslimiinta ahaa ee taageerooyinka siiyey geesigii soomaaliyeed?
- 4) Dagaaladii uu ku qaaday Itoobiya, ma kaga guulaystay Axmed Gurey?

Casharka 15aad

BARAARUGA DADKA SOOMAALIYEED

In kasta oo dadka soomaaliyeed aan gumaysiga weligood madaxa hoos ugu dhigin, hase yeeshe dagaalkii labaad dabadiis waxay soo cusboonaysiyeen halgan dagaal co hor leh oo ay ku doonayeen gobanimadoodii laga boobay. Arrintaa s waxay la wadaageen dadkii la gumaysan jiray ee ku kala noolaa Afrika, Aasiya iyo Laatiin Ameerika.

Ilbaxnimada iyo aragti da cusub ee ay gaadheen dad yowga la gumaysan jiray waxay salka ku hayeen dhowr sababood:

1) Kacaankii Hantiwadaagga ee dalka midawga Sofiyet, ka dhashay oo qayb laxaad leh ka qaatay baraarujiinta iyo kicinta dadyowga la gumaysto.

2) Waayo aragnimo cusub oo u korodhay ciidamadii ka tirsanaa dadyowga la gumaysto ee loo aadeeg saday dagaalka. Ragga dagaalka ka qayb galay waxay soo ogaadeen si yaa sadaha iyo danaha gumaysiga u ka leeyahay dalalkooda. Isla mar ahaantii waxay garteen in kartida iyo dhaqank a gumaystayaashu aanay ka saraynii kuwa dadyowga ay gumaystaan.

Ciidamada soomaali du waxay ka dagaalameen Bariga dhexe, Aasiyada Bari, Afrika bari, Yurub oo dhan iyo tan iyo Ustreeeliya. Baraa-ujinta dalkeena waxa kale oo qayb laxaad leh ka qaatay arday, culimo, shaqaale iyo dhuulma-reenadii Soomaaliyeed ee adduunka ku filiq sanaa.

3. Dagaalkii labaad dabadiisi waxa soo
baxay ururo ku lid ah jiritaanka gumaysiga iyo is addoonsiga, kuwaas oo u ahaa
ururka ummada ha Mi doobey.

Layli

1. Ka hadal fikradi hii ay la soo noqdeen
dadka Soomaliyed ee dagaaladii kowaad iyo
kii labaad ka qayb galay. Kaalintee ayay
ka qaateen halgankii gobonimadoonka?
2. Muxuu ahaa xidhiidka ka dhexeeley kacaankii
dalka midowga Sofiyet iyo dhaqdhaqaaq yadii
gobonimadoonka?

Casharka 16aad

KACAANKII DARAAWIISHTA

Kacaankii daraawiishta ee soconayey 1901-21
wuxu ahaa kii ugu xooga weyna uguna caansana
dhaq-dhaqaaq yadii dalka Soomaaliyed ay
isku hortageen so gelista iyo fidinta gumaystayaasha iyo si yaa sadahooda.

Kacaankii daraawiishtu ma ahayn mid meel
cidla ah ka dhashay, wuxuuse ahaa mid ka gilgi shay gumaysiga iyo addoonsiga reer Yurub
ay la soo galeen dhulka Soomaliyed.

Muddo 20 sannadood ah ayay ummadda Soomaliyed
dhi stay maamul dawladeed oo ka xaaraameeya
gumaysiga inay dalkeena u taliyaan.

Kacaankaasu wuxu gaashaanka u daruuray gar
darooyinkii gumaysiga ingiriiska, talyaan
niga, xabashida iyo dawladi hii kale ee taageersana.

Abaanduli hii kacaanka daraawiishta, Sayid
Moxamed Cabdulle Xasan, wuxu ku dhashay
degmada Buuhoodle 1856. Sayidku wuxu ahaa
nin karti u dhashay, isla mar ahaantiina
aad ugu xeel dheer dhaqanka ummadda Soomaileyed.

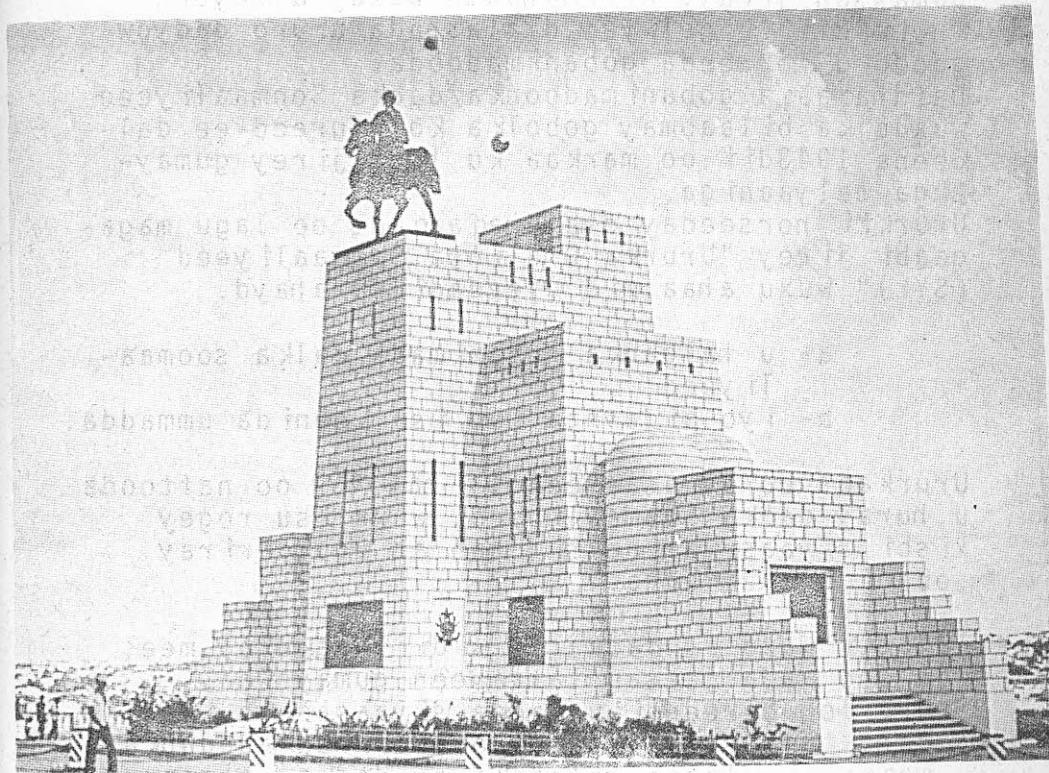
Intaa waxa u weheliyeey aqoontiisa cilmiiga
diinta islaamka oo aad u saraysay iyo waayo
aragnimo badan oo uga soo korodhay dalal
kala duwan oo uu socdaalo u tegey.

Sayidku wuxu halgankiisa ka bilaabay magaalada Berbera. Halqaas oo u kula kulmay baa
deriyaal diinta masixiga faafinaya, dhaqan gedina ku wada dadka Soomaaliyed, wa
xase la ogsoonyahay inaan gumaystayaasha
u dulqaadanin wixii lid ku ah horseeda
yaasha danahooda, kuwaas oo ah baderiyaa
sha iyo ganacsatada dadkiisa ah. Arrintaas
waxay Sayidka iyo ciidamadiisa ku kaliftay
inay u guuraan Xarunta Taleex oo aad uga
fogayd maamulka dawlada Ingiiriiska .

Dadka Suomaali yeed waxay i skaa garabsadeen sidii ay i su hortaagi la haayeen gardarada gumaysiga waxaanay taageero buuxda . : sii - veen ciidankii daraawii shta.

Buuxi meelaha banaan:

- 1) Dagaaladii u Saydku la galay gumaystayaasha waxay bilaabmeen _____ ?
  - 2) Saydku wuxu ka guulaystay dawlado badan oo ay ka mid yihin _____

Sawirka 13aadā

Darwiishkii Sayid examined Cabdulle Xasan.

Casharka 17aad

URURADII GOBANIMADOONKA (SYL & SNL)

Casharkii hore waxaynu kaga hadalay arrima-hii saldhigga u ahaa baaaruga dadyowga la gumaysan jiray. Arrimahaasu waxay ahaayeen kuwii dhiri geliyey dhalashada ururo dadyowgoodu u horseeda gobanimadooda. Daq dhaqaaqa gobanimadoonka dadka Soomaaliyed wuxuu ka bilaabmay gobolka koonfureed ee dalkinea 1943di oo markaa ku hoos jirey gumaysiga talyaani ga.

Ururkii horseeday dhaq dhaqaaqas oo lagu magacaabi jirey "Ururka Dhalinta Soomaaliyed (SYL)" wuxu ahaa mid ujeedadisu ahayd.

- a- u halganka gobanimada dalka soomaaliyeed
- b- iyo midaynta iyo i su keeni da ummadda.

Ururkaas oo ay asaaseen 13 halyayo oo naftooda u huray dadka Soomaaliyed, wuxu i su rogey xi sibi siyaasi ah oo si dhab ah ugu diriray gobanimada ummadda.

1945tii wuxu ku dadaaley sidii dadku ay meel uga soo wada jeesan lahaayeen gumaysiga. Sidii loo dareensiin lahaa siyaasadaha iyo danaha gumaystayaasha, iyo sidii uu adduunka u maqashiin lahaa halganka ay dadka soomaaliyeed ugu jiraan gobanimadooda.

1945tii labo sano markii laga joogey asaaskii xi sibi ga "SYL", ayaa urur lagu magacaabi jirey "SNS" laga furay gobolka Waqooyi ee dalka. Dhowr sano kadib 1951 ayuu ururkaas xoogaystay, laguna magacaabay SNL (ama ururka ummadda Soomaaliyed). Labada xi sibi ee SYL iyo SNL waxay ahaayeen kuwo i sku ujeedo ah. Waxayna gaadheen i yago kaalmaysanaya ururo ka dambeeyey in ummadda

Soomaaliyed ay xorowdo.

L A Y L I :

Buuxi meelaha banaan:-

1. Waxa la asaasay xi sibi gii _____ sannadku markuu ahaa _____.
2. aaya naftooda u huray dadka Soomaaliyed.
3. Gobollada waqooyi waxa laga furay xi sibi la odhan jiray _____ sannadku marku ahaa _____.

Casharka 18aad

GOBANIMADII GOBOLKA KOONFUREED EE SOOMAALIYA

Dagaalkii 2aad ee adduunka intuu soconayey ayey dadka soomaali yeed bilaabeen halgan gobanimo iyo madax banaani. Markii u horeysay ayaa 1943 laga assaasay gobolka koonfureed ee Talyaanigu u talinayey Xusbi siyaasi ah ee u doodaya gobanimada dadka soomaali yeed.

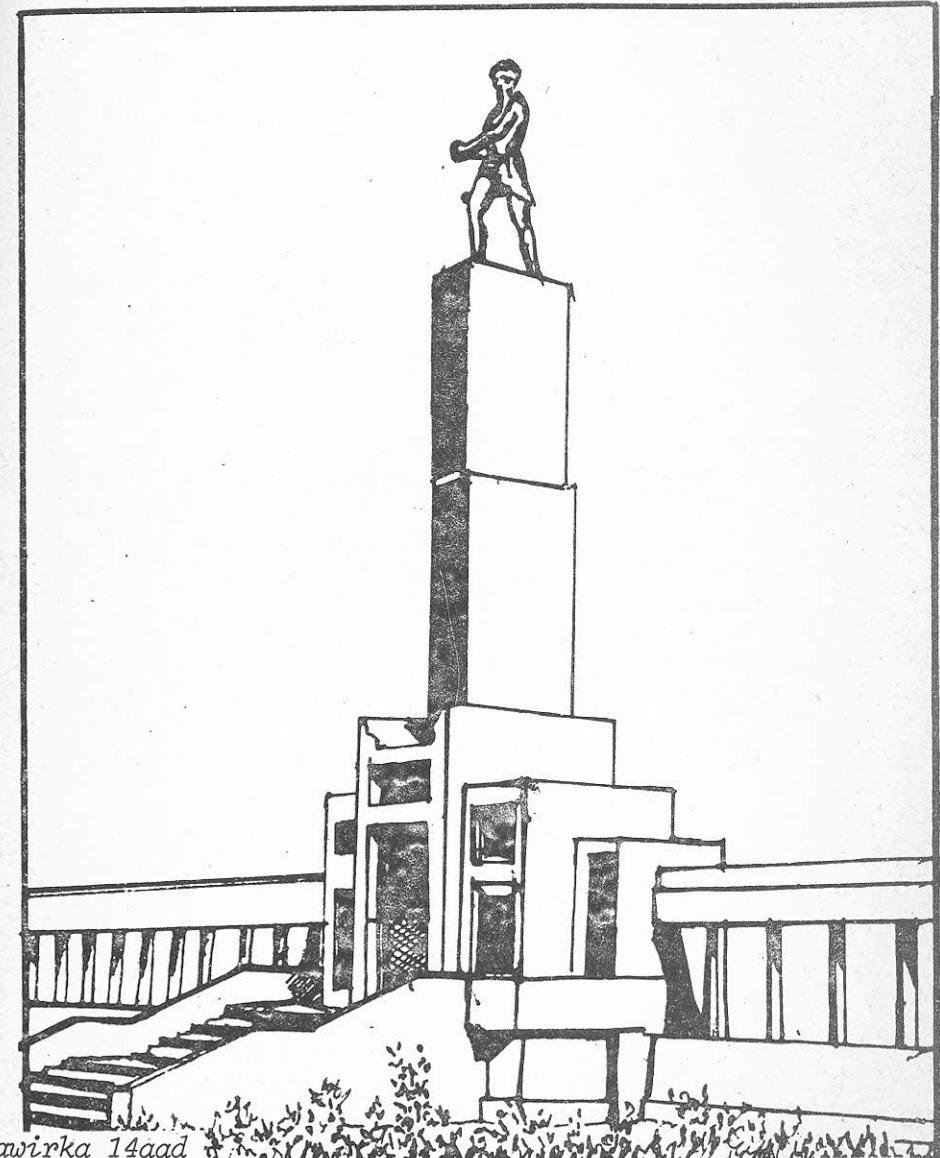
Xusbigaas oo ah SYL ama "Ururka Dhalinta Soomaali yeed" waxa barnaamijkiisa ka mid ahaa:
b) Midaynta aragti da dadka iyo tirtirida qab-yaalada si ay danahooda u wada arkaan.
t) U halganka xornimada dalka soomaali yeed.

Xusbiga SYL iyo kuwa markii dambe ku soo biiray oo uu ka mid ahaa SDP ama "Xusbiga Dimoqraadiga ah ee soomaali yeed" waxay dagaalo qadhaadh u soo galeen gobanimada dalkeena. Waxase jirey axsaab kale oo ku doodayey qo-loqolo iyo xiriiro lala wadaago gumaysiga oo ay danahii sa u adeegaan. Dawlada talyaaniga waxay isku dayday inay cadaadi so kalana qay-biso xoogaggii gobanimadoonka ahaa, ee uu hor-seedka u ahaa xisbiga SYL. Hase yeeshi, dadka soomaali yeed taageeradii ay sii yeen xusbiga SYL waxay awoodsi say inay dacwadahooda gaadh-siiyaan Ururka Ummadaha Midoobay (UNO). Ergadii Ururkaas u soo diray soomaaliya 1948, waxay ka marag kaceen in dadka soomalli ya ay gobanimo degdeg ah rabaan. Waxana ay ugu taliyeen in arrinkaas si dhaqso ah loo fuliyo. Go'aanadii ururka ka soo baxay waxay ahaayeen in soomaaliya loo diyaariyo gobanimadeeda. Dawlada talyaaniga ayaa arrinkaas loo xilsaaray, waxana la gudoomiyay in dadka maamulka gudaha ee dalkooda gacanta ku qabtaan 1956.

Bishi dii sambar 1959kii wuxuu golaha guud ee Ururka Ummadaha Midoobay isku raacay in soomaaliya xornimo buuxda qaadato bisha Julay, 1960ka.

L A Y L I :

1. Goorma ayaa dadka soomaali yeed bilaabeen inay u halgamaan gobanimadooda?
2. Guul ma ku gaadheen arrintaas ayada ah?

Sawirka 14aad

Musawirkani wuxu ku muujinaya halganadii is daba jooga ahaa ee ummadda Soomaaliyeed.

Casharka 19aad

Soo geliddii Talyaaniga dalka Soomaali yeed

Talyaaniga oo ka mid ah dawladhi ku soo duulay dalkeena wuxuu dalka ku soo galay ganacsi. Isla mar ahaantii wuxuu heishi syo kale dambeeyay la saxiixday Boqoradii Soomaali yeed ee Caluula iyo Hobyo ka talinayay muddo ka dibna wuxuu Talyaanigu weydii stay Boqorkii. Sansibaar in uu u ogolaado in uu u tali yo magaaloo yinka ku yala xeebta Soomaali yeed, kuwaas oo ah Baraawe, Marka, Muqdiso, iyo Warshikh.

Ingiriiska wuxuu xukumayaay dhulka ku yaal koonfurta Ki smaayo, halkaas oo u ku magacaabi jiray "dhulka webi jubba".

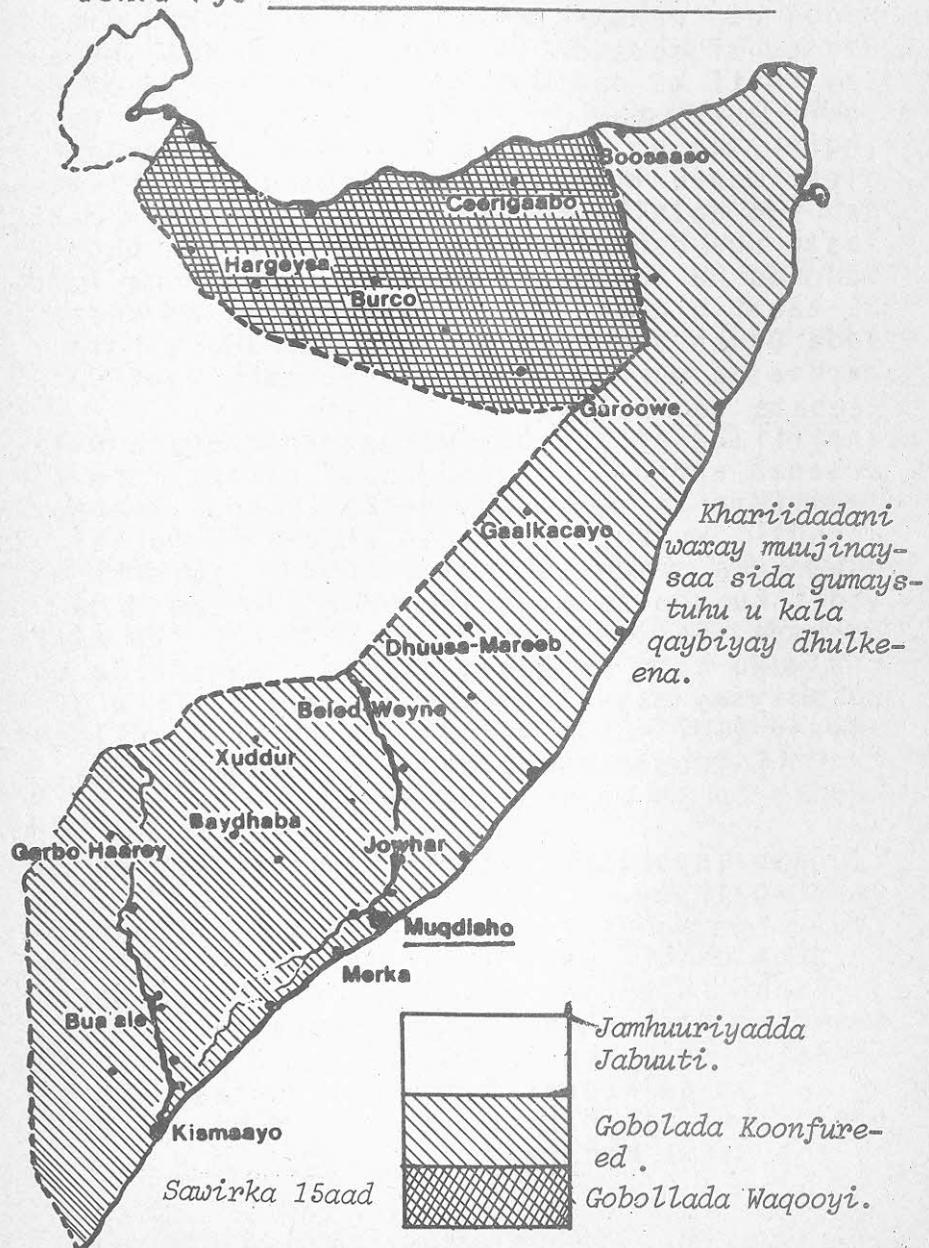
Bi laawgii dagaalkii kowaad ee adduunka ayaa Ingiriisku ugu ballan qaaday dawladii Talyaaniga inuu siiyo dhulkaas webiga jubba haddii uu Talyaanigu kale qayb qaato la dagaa-lanka dawladii Jarmalka ee u dagaalka kula jiray. Ingiriisku wuxu arrintaas oofiyay sannadku markuu ahaa 1924, markii uu hubiyay in Talyaanigu kala qayb qaatay dagaalkii.

Xukunkii Talyaaniga waxa saldhiga u ah cadaadi s, laaluush iyo musuq maasuq. Isla mar ahaantii wuxuu tixgelin jiray is dhexgalka, taaso uu ku soo badin jiray dad talyani ah dhulka Soomaali yeed. Wax alla wixii uu ku dareemo inay dhaqdhaqaaq yo kicin karaan argagixiso, daldalaad iyo dalka oo laga saaro ayuu kula dhaqmi jiray.

Talyaanigu taliskiisu wuxuu ku dhi snaa di budi hac xagga dhaqaalaha iyo aqoontaba. Sababtuna waxay ahayd, haddii ay dadku helaan labadii si waxa dhici kara, in dhaqdhaqaaq yo, ka soo horjeeda xukunkii sii foosha xumaa ay sameeyaan.

Buuxi meelaha maran.

1. Ugu horeyntii Talyaanigu wuxuu dalka ku soo galay
2. Talyaanigu wuxuu dhiri gelin jiray laallu-uska iyo

Casharka 20aad

Gumeysigii Ingiriiska ee Gobolka Waqooyi

Badda cas waxay ahmiyad gaar ah oo xag dhaqa-alaha, siyaasadda iyo istraatijiyyada yeelatay intii ka dambeyse furitaankii biyo mareenkii suweyska.

Ingiriiska oo suweyska ka talinaayey muddo dheer wuxuu hindisay inuu qabsado baabal-mandab iyo dalalka ku yaal agagaarka badda cas. Taaso uga danlahaa inay ku ilaaliyaan bucsharooda ka imaanaysa Hindiya iyo bariga fog. Si taasi u dhaqan gasho ayuu qabsadey magaalada Cadan sannadka markuu ahaa 1839, isla markaasna wuxuu soo diray ciidamo ilaaliya xeebaha soomaaliya.

Ingiriiska oo aad uga werwersanaa ugana walaacsanaa arrin ku saabsanayd Faransiiska oo heishiyo la sameystay dadka ku nool xeebta Jabuuti, wuxuu si deg deg ah heishiyo kala duwan ula sameystay salaadiintii iyo shiikh-yadii ku noolaa magaalooyinka xeebaha sida Berbera, Bulxaar iyo Saylac. Xilkii iyo taliskii wuxu kala wareegay dawladii Masaarida oo xukumaysay magaalooyinka xeebaha intii u dhaaysay (1874-84). Wuxuu isla markiba bilaabay tabihi foosha xumaa ee uu ku caanka ahaa, kuwaas oo ya ka mid ahaayeen:

- 1) Qayb qaybintii iyo qabiil-qabiilkii oo uu tixgeliyeey.
- 2) Is hortaagidii isku duubnaanta iyo isbahaysiga dadki walaalaha ahaa ee soomaaliyeed.
- 3) Baabi'inta iyo cadaadiska intii wax garadka ahayd ee dhaq-dhaqaaq yada abuuraysa. Inkastoo oo uu ku tala galay inuu muddo dheer ka taliyo dalkeena, haddana arrintaas uma suuro galin, sababta oo ah dadka soomaaliyeed oo aqoonsana midnimada,

Markii ay muddo badan xukumayeen dalkeena, ayaa geesi yadii soomaaliyeed ee wax garadka ahaa la galeen dagaallo i-s-dabajoog ah sababaha awgeed ayuu sannadka markuu ahaa 1960 bishii Juun 26kii, gobanimada buuxday siiyey Gobolka Waqooyi. Arrintii ugu wacnayd inuu ku deg dego qabsashada dhulkeena waxa ka mid ah:

- 1) Ganacsiga xoolaha nool oo loo qaadi jiray ciidamo Cadan joogay ee ingiriiska.
- 2) Tartanadii dhul ballaadhsiga oo markaa socday.
- 3) Istraatijiyyada iyo siyaasadda guud ahaa.
- 4) Inay fidiyaan diinta masiixiga ah.

L A Y L I :

1. Immisaa sannadood ayaa ingiriisku xukumayey Gobolada Waqooyi.
2. Maxay ahaayeen arrintii ahamiyada gaarka ah siisey badda cas?
3. Immisaa dawladood ayaa ka qaybqaatay tartankii reer Yurub ku soo qaadeen xeebaha dalkeena?
4. Maxay ahaayeen arrintii ugu wacneed werwerkii iyo walaacii dawlada Ingiriiska 20kii sannadood ee ugu danbeeyey qarnigii 19 tobnaad?

Casharka 21aad

GUMAYSIGII FARANSIISKA EE XEEBTA
SOOMAALIYEED

Xeebta Soomaaliyeed ee faransiiska gumaysan jiray waa dal yar oo ku yaal geeska bariiga Afrika. Dalku wuxuu ku jeedaa marinka loo yaqaan Baabal-mandab ee ku yaal badda cas. Sidaas darteed dalka wuxuu ahmiyad gaar ahaaneed u leeyahay tartamada mileteriga ah iyo ganacsiga adduunka. Soo gelidda faransiiska xeebta soomaaliyeed waxay ku lug lahay tartan uu kula jiray ingiriiska oo degay magaalada Cadan ee dalka Yaman. Isla mar ahaantii waxa faransiiska u hilaacay ganacsii u la yeeshay dhulka Xabashida iyo meelo kale oo qaarradda ku yaal. Ilaa iyo intii ka danbeeysay furitaankii biyo mareenkii Suweys, Ingiriisku wuxuu ku daaipay inuu ishortaago Faransiiska inuu fadhiisin ku yeesho badda cas iyo agagaarkeeda.

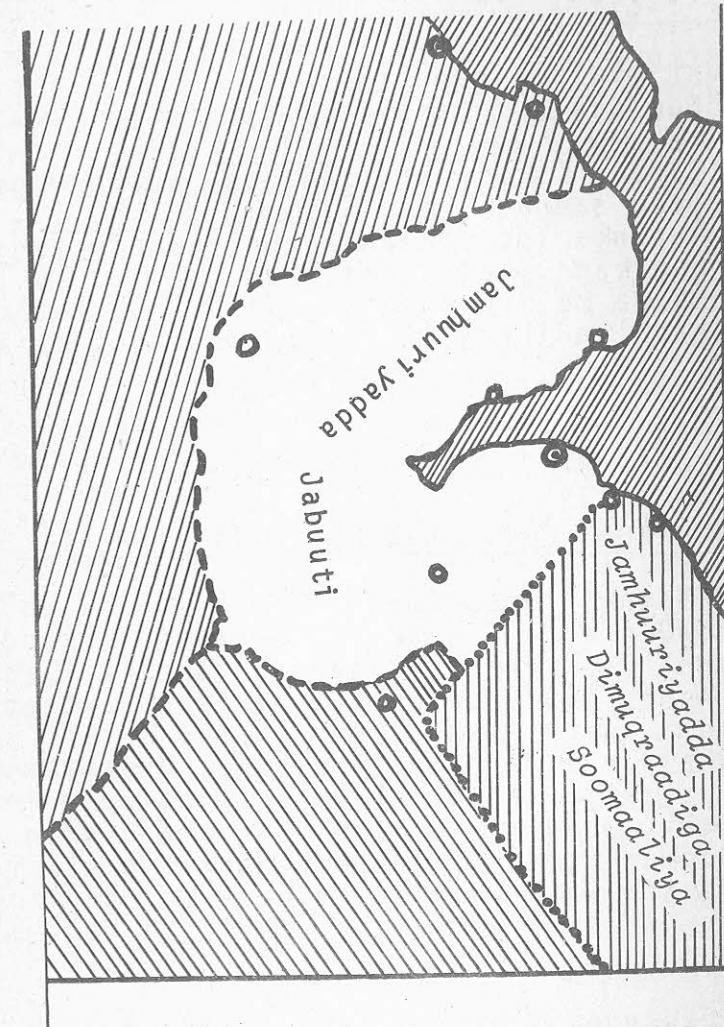
Sidaas darteed ayuu Ingiriisku ugu diiday inay maraakiibti Faransiiska ee bariga fog ku imaan jirtay ku xidhtaan lekdedda Cadmeed. Taas waxay dhalisay inay faransiiska heshtisyo hoos ahaaneed la samaystaan dadkii ku noolaa xeebta Jabuuti. Sannadku markuu ahaa 1888 ayey si dhab ah u soo degay xeebta Jabuuti, Sidii caado u ahaan jirtay gumaysitaha waxyaku bilaabeen tabihii iyo xeeladi hii lagu yaqin, kuwaas oo ay ka mid ahaayeen:-

1. Dadka oo dhaqankooda la nacsiyo, lana dhasiyo inay dad faransiis ah yihiin,
2. Baabi 'in iyo cadaadis dadka lagu 'reemo inay wataan fikrado horuusocod a..
3. Isku dir iyo qabyaalad lagu dhex aquro dadka u dhashay dalka.

Muddo boqol sannadood ka badan ayaa faransiiska iyo dayey inuu si yaasadda foosha xun ka hirgeliyo xeebta soomaaliyeed. Hase yeeshee dadka dhulkaas degani waxay dagaalo u soo galeen xornimadooda, waxaanay goba-

Sawirka 16aad

Jamhuuriyadda Jabuuti.

nimadoodii oo buuxda heleen sannadka gudihii .
sa

L A Y L I :

Buuxi meelaha bannaan :

1. Dawladaha faransiiska iyo ingiriiska waxay ka dhaxeyey.
2. Faransiiska wuxuu qabsaday xeebta soomaliyeed sannadku markuu ahaa.
3. Marinka loo yaqaan baabal-mandab xaggee buu kaga yaal badda cas?
4. Maxaa ka mid ahaa siyaalihii uu Faransiiska u baabi'in jirey fikradaha horusocodka ah?

Casharka 22aad

GOBANIMADII GOBOLKA WAQOYI IYO ISRAACI DALKA

Halgankii gobanimadoonka ee gobolka koonfreed wuxu ahaa mid aan ka daahnayn ummadda soomaaliyeed ee ku dhaqanayd gobolka waqooyi ee ingiriiska u talinayay. Sidaas darteed dhaqdhaqaqii wuxu bilowday 1945 markii la asasay urur la oran jiray SNS. Ururkaas wuxuu isu rogay xisbi siyaasi ah oo xoog leh 1951kii, wuxuuna la baxay SNL ama Ururka umma Soomaaliyeed. Isla waqtigaas iyo wixii ka dambeeyey waxa gobolka waqooyi ku soo fiday baaqii xi sbiga SYL ee koonfurta ka dagaalama-yay .

Dawladda ingiriiska waxay dhawr jeer isku dayday inay dadka jaha habaabi so sidaas darteed 1957dii wuxu gudoomiyihii Ingiriiska ee gobolkaas maamulayay soo magacaabay gole u ku sheegay inay danaha dadka soomaaliyeed ka talinayaan. Waxase jirtay wakiilada gobolkaas loo magacaabay inay ahaayeen cuqaal iyo kaa-bo qabiilo weligoodba u adeegi jiray maamulka gumaysiga.

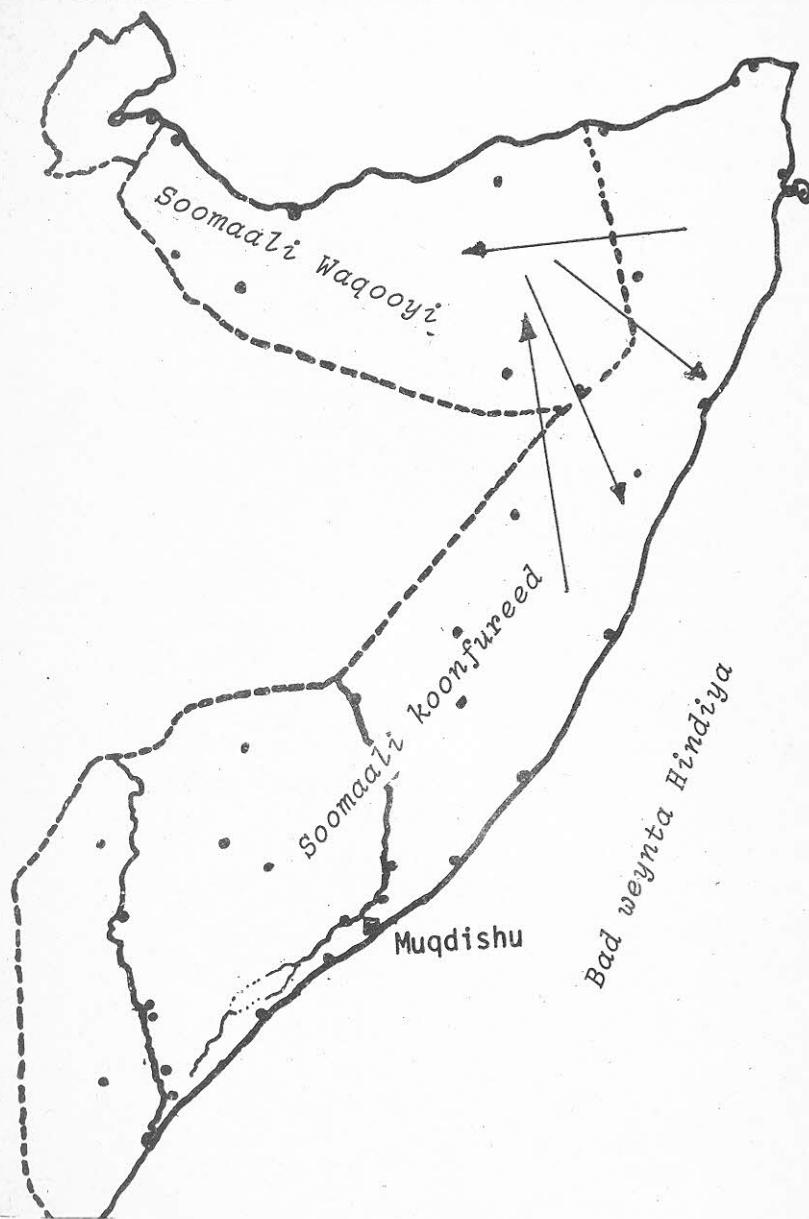
Sannad dabadeed markii Ingirii sku ogaaday inaanu wax kalsooni dadweynaha kaga helin aburiista gola ha cuqaasha, ayuu mar labaad arrintaas dhi nac kale uga wareegay. 1958dii Ingirii sku wuxu soo jeedi yey in la abuuro gole ka kooban 34 wakiil, oo 13 ka mid ah ay dadku doortaan, intaa kalena soo magacaabo. Hase yeeshie, ujeedooyinkii gumaysigu way meel mari waayeen, waxayna diideen dadku inayka qayb qaataan doorashada iyada ah,

Sannadkaas iyo wixii ka dambeeyey ayaa xitsada gobanimadoonku aad u korodhay 1959 waxa dhashay xusbt la oran jiray USP ama xusbiga Midaynta Soomaaliya. Xusbigaas iyo SNL waxay isla garteen inay wada jir u hogaami yan ummadda gobanimadana ugu wada halgamaan. Isku duubnaantii dadka iyo iskaashigii xusbib yada waxay dawlada ingiriiska ku qasbeen inay ku dhawaqdo doorashooyin dalka laga sameeyo bi shii Feb. 1960, iyo maalinta xornimada oo noqota juun 26ka 1960, Bishii Abriil ee sannadkaa 33kii mudane ee la soo doortay oo ay waheliyeen 3 wakiil oo ingiriis ah waxay gudoomi yeen israaca soomaaliya.

L A Y L I :

- b) Immisa sano ayuu Ingiriiska maamulayey Gobolka Waqooyi?
- t) Halgankii gobanimadoonta ee Gobollada waqooyi muxuu dhal iyey?
- j) Ingiriiska ma ku guuleystay siyaasaddiisi abuuri taanka golihii uu ku sheegay inay danaha dadweynaha ilaaliyaan?

JAMHUURIYADDA DIMOQRAADIGA SOOMAALIYA

Sawirka 17aad

Israacii labada gobol Waqooyi iyo Koonfur.

Casharka 23aad

DAWLADIHII MAAMULAYEY SOOMAALIYA 1960-1969

Casharkan iyo kan ku xigga waxaynu kaga hadli doona tobankii sanadood ee dawlada haashicbi ga ahi ay dalka maamulayeen. Marka hore waxaynu eegidoonaa sida dawladuhu isu bedelayeen, ka dibna wixii ay ku soo kordhiiyeen gobanimadii loo dagaalamay.

Markii ay isu tageen labadii gobol ee xorobay 1960kii, waxa loo baahday in dalka loo sameeyo xeer midaysan oo lagu maamulo. Sidaas darteed waxa la dhi say dawlada ku meel gaadh ah, Madaxweynana uu ka noqday Aadan Cabdulle Cusmaan. Hal sano ka dib 1961dii, markii uu meel maray xeerkii dalka loo dhi say ayaa mar labaad Xaaji Aadan Cabdulle loo doortay Madaxweynaha dalka muddo 6 sanadood ah. Xaaji Aadan wuxu madaxa dawlada u magacaabay Cabdirashiid Cali Sharmarke, oo isagu soo dhi say dawlada inteedii kale.

Wasaaradda iyo mudanayaasha kale ee dawladda ku jiray waxay ka koobnaayeen xusbiga ugu tira badan ee SYL iyo SNL USP.

1964 ayaa dadweynuhu mar labaad soo doortey mudanayaashii golaha ummadda.

Natiijada ka soo baxday doorashadaasu, waxay muujinaysaa kalsoonida lagu galay xusbi yada qaarkood.

Hoos waxa ku dhigan sidii dadka wax dooranayey ay axsaabta u kala raacsanaayeen:

SYL - 53% dadkii wax dooranayey

SNS - 24% " " "

SDU - 14% " " "

Inta kale 8% " " "

Doorashadaas dibadeed waxa dawlada dhi say Cabdirizaaq Xaaji Xuseen, waxayna ka koobnayd xisbiga SYL oo keli ah.

Bi shii juun 1967 waxa madaxweyne loo doortay Cabdirashiid Cali Sharmarke, waxana dawlada cusub soo dhi say Maxamed Ibraahim Ciigaal. Dawladaas ayaana dalka maamulaysey markuu

kacaanku dhashay 21kii Oktoobar 1969,

L A Y L I :

1. Maxaa loo baahday in la sameeyo markii
laysku daray labada Gobol?
2. Magacaw xisbiiga ugu dad badnaa Axsaabta?
3. Ka sheekee sidii waxa loo dooran jiray
kacaanka ka hor.

Casharka 24aad

KACAANKII 21ka OKTOOBAR

Maamul xumadii dawladi hii shicbiiga ah, ayaa sabab u ah dhalashadii kacaankii 21ka Oktoobar. Kacaanku wuxuu la soo if baxay, himilooyin iyo ujeedooyin uu ku dabar goonyaayo xumihi oo dhan, isla markiina uu ku hormariina-ayo bulshada soomaaliyeed.

Ujeedooyinka kacaanku way badan yi hiin hase ahaate, waxaynu soo qaadanaynaa qaarkood, kuwaas oo si gaar ah u saamaynaya nolosha ummada soomaaliyeed. Waxaana laga soo xulay warqadda laad iyo tan 2aad ee kacaanka.

1. In la tirtiro musuq maasuqa iyo hab kasta uu leeyahay. Kana mid yi hiin sharci darrada, qabyaaladda, eexashada iyo wixii dhaqan xumoh ahaa ee gumaysiga Taga dhaxlay.
2. In la dhisu bulsho hantiwadaag ah oo ku fadida shaqo, cilmi iyo caddaalad loo siman yahay.
3. In la dhamaystiro gobanimada iyo midaynta dadka soomaaliyeed.
4. In dagaal lagu qaado saddexda cadow ee bani'aadamka oo kala ah: Gaajada, Cudurka Aqoon la'aanta.

L A Y L I :

1. Maxay ahaayeen ujeedooyinka iyo himilooyika kacaanka 21ka Oktoobar?
2. Wax ka sheeg kacaanka iyo waxyaalaha uu qabtay?

Casharka 25aad

HORUMARINTA IYO GUULIHI KACAANKII 21KA OKTOOBAR

Sidii aynu casharkii hore ugu baranay kacaanka wuxuu u dhashay danaha iyo jiri taanka dadka soomaaliyeed.

Taasna waxa daboolka lagaga qaaday xaa-shidii kowaad ee kacaanka. Ayadoo ti xraacaysa axdiyadii iyo baaqidii ayay dawlada kacaanka ah si xilkasnimo ah guulo uga gaadhad xaga dhaqaalaha dalka. Taaso hirgashay markii la toleeyay meelihii ugu waaweynaa dhaqaalaha dalka sida la wareegii Baananka, shirkadaha iyo habeeyn taascaarta. Dhinaca waxbarashada haddi aynu eegno waxa marag ma doonto ah sidii looga qayb qaatay ololayaashiiis-daba jooga ah ee lagu cidhibti rayey wax qoris la'aanta iyo akhriis la'aanta.

Wax isla markaas ololahaasi barbar socday olole ku saabsan daryeelka caafimaadka.

Dawladda kacaanka ahi waxay soo nooleysay soona cusboonaysay dhaqanadii haboonaa. Guulihi ugu waaweynaa ee kacaanku gaadhad waxa ka mid ah dareensii ska dadweynaha midnimada, shaqo gelinta, isbahaysiga, iskaashiga iyo fikradaha horusocodka ah.

L A Y L I :

1. Ka sheekee waxyaalaha ugu waaweyn ee dawladda kacaanka qabtay.
2. Sidee bay uga hortagtay cadawga kowaad ee bani aadami ga?

Casharka 26aad

SOOMAALIYA IYO XIDHIIDHKA KA DHEXEEYA DALAL-KA AY JAARKA YIHIIN

Muddo qarni ku dhawaad ah ayaa muran ka dhextaagnaa Soomaaliya iyo dalal dhowr ah oo ay jaar yihiin. Balse aan isweydiino cidda abuurtay iyo ujeedada laga lahaa.

Arrintaas waxay dib ugu noqonaysaa duulimaaadkii ay dawladaha wax gumaystaa ku soo qaadeen dalalka Afrika. Taas oo ujeedadu ahayd inay si dhab ah u daldashaan khayraadka Afrika.

Si ay arrimahooda iyo dana hooda gaarka ah ugu meel maraan ayey tabo iyo xeelado kale duwan kula kaceen, qaybqaybiyeena dadyowgii ay qabsadeen. Arrintaa oo la hal wadaagtay tabaha gumaystaha waxay ujeedadeedu ahayd baabi'inta midnimada iyo isbahaysiga dad-yow meel ku wada nool, waxay si gaar ah ugahir gashay geeska Afrika.

Arrintaas oo ay dhibaatadeedu marba markaka danbeeya si fool xumaanayso waxay wada jir u abaabulay dawladaha Ingiriiska, Faran-aiaaka, Talyaaniga iyo dawladii markaa kadhishnayd dalkaas Itoobiya.

LAYLI

1. Sidee bay u abuurantay is-afgaranwaaga ka dhexeeyey Soomaaliya iyo dalalka ay jaarka yihiin.
2. Imisa dawladahooda oo reer Yurub ah ayaa ka qayb qaataay qaybqaybinta dalkeena?
3. Maxay ahaayeen ujeedooyinka ay ka laha-yeen baabi'inta midnimada dadyowga reer Afrika.

Casharka 27aad

SOOMAALIYA IYO XIDHIIDHKA KA DHEXEEYA ADDUUN-WEYNHA GAAR AHAAN DALAKA DUNIDA SADDEXAAD KUWA HANTIWADAAGGA IYO DAWLADAHА CARBEED,

Dadka Soomaaliyed waxay weligood ti xegen jireen nabad gelyada iyo isbahaysiga dad-yowga ku nool adduunweynaha. Taas oo ay kagamarag kacayso xidhiidhki dhaqaala ha, dhaqanka iyo wax wada qabsi ee ay la lahaayeen masaridii hore, Hindiya, Shinaha iyo dalalka carbeed ee aynu jaarka nahay.

Soomaalida maanta sidoo kale ave xidhiidh wax wada qabsi iyo ku siyaasadeedda la lededahay dalal badan oo adduunweynaha gaar ahaan dalalka dunida saddexaad kuwa hantiwadaagga iyo Ururka dawladda Carbeed oo aynu ka mid noqonay bishii Febraayo 14, 1974.

Dadka soomaaliyed waxay markasta aaminsan yihiin dadyowga duni da ku wada noolaa-daan sinnaan, cadaalad iyo is-garabsi. Dadka iyo dawlada soomaaliyed waxay gaar ahaan tixgeliyaan dhaq-dhaqaaq yada gobanima doonka ah ee weli gacanta gumaystayaasha ku jiray sidaa Roodiisiya, Koonfurta Afrika, Falastiin iyo Naamiibiya.

Soomaaliya waxay xiriir la leedahay duni da saddexaad iyo dadyowga kale ee horusocodka jecel, waxa xiriirkas ku saabsan yahay:

1. Xidhiidh ganaci
2. Isbahaysi xag horumarinta bulshada
3. Wax wada qabsi guud ah
4. Faro gelin la'aan arrimaha gudaha ee gaar ahaaneed.

L A Y L I :

Ku qor "R" weedha runta ah, "B"ku qor weedha beenta ah.

1. Soomaalidii hore xidhiidh wax wada qabsi

- ayey lahaayeen dad yow fara badan.
2. Dalaal badan oo Afrika ayaa xidhiidh bucu-shureed la lahaa dadka Soomaaliyeed.
  3. Soomaaliya waxay ku biirtay Ururka Jaamacadda Carabta bi shii Maarsio 30, 1976.
  4. Xiriiri yada ay somaaliya la leedahay dalaalka duniida wax ka mid ah:
1. Fara gelin la'aan arrimaha gudaha.
  2. Is-darabsi xag dhaqaalaha iyo dhaqanka.

Casharka 28aad

URURADA IJTIMAACIGA EE SOOMAALIYEED

Mujtamac kasta oo addunweynaha ku dhaqani waxay leeyihiin ururo iyo jumciyado u gaar ah, kuwaas oo ka kooban qaar siyaasadeed iyo kuwo shaqaalaha dana hooda ilaa liya.

Mujtamaca soomaaliyeed ururo kale duwan oo heer kastaba leh ayaa soo maray, ururadii gobanima doonka ee S.N.L. iyo S.Y.L. oo u hal-gamayeen sidii gobanimo buuxda too gudoonsiin lahaa ummada soomaaliyeed. Waxase ururadaas isbedeleen oo ay noqdeen qaar u halgamaya dana hooda gaar ahaaneed intii ka dambaysay xornimada. Marba marka ka dambaysa wey sii xumanaysay illaa ay gaadhay tirada axsaabta si yaasi ga ah 78 xisbi.

Taaso mid waliba uu u doodeyeen qabiil amase jilib u ka wakii ah. Arrintaas oo curyaami sa fikradahii horusocodka ah, baabi'i say midnimadii Soomaaliyeed waxay heerkii ugu foosha xumaa gaad hay sannadkii 1969 bilowgisi.

Arrintaas axsaabta waxay khatar geli say jiritaanka iyo dadnimada ummada soomaaliyeed xiiriirka iyo sharci yadina waa la illoobay. Kolkaas ciidamada qalabka sida u adkaysan waayeen

oo ay si xilkasnimo ah xukunkii kale daadsanaa kale wareegeen dawladdii shicibiga ee markaa ka talinaysay dalka. Soomaalida maanta ayada oo wax ku qaadanaysaa waayo aragnimada ka soo maray dhinaca siyaasadda ayey si xilkasnimo ah u dhiseen ururo kale duwan oo ah ururka dhalinyarada, haweenka, shaqaalaha iyo ubaxa ka-caanka.

Dawladda kacaanka ahi waxay dad weynaha u furtay golayaal hanuuninta dad weynaha oo loogu tala galay in garaadka siyaasiiga ah kor lagu qaado.

Ujeedada laga lahaa asaasida ururada ijtimaa-ciga ah waxay ahaayeen:-

1. Mideynta fikrada dadka soomaaliyeed.
2. Kor u qaadida garaadka siyaasiiga ah.
3. Ka qayb qaadashada dadweynaha maamulka dalka.

L A Y L I :

1. Immisaa ururo oo siyaasadeed ayaas ka dhi seen dalkeena kacaanka ka hor?
2. Sidee bay dawladda kacaanka ah u habaysay ururada waqtigan ka dhi san dalkeena?

Ururada Ijtimaaaciga ah.

Casharka 29aad

HANTIWADAAGGA CILMIGA KU DHISAN

1. Mabaadiida Guud ee hantiwadaagga.

Mabaabiida Guud ee Hantiwadaagga waxay ka soo horjeedaan habka Hantigoo sadka ah, Waxayna baabi'inayse isku dul noolaadka kooxda yari ku dhaqanto. Hantiwadaaggu waa hab daryeelaya nolosha dadweynaha fara ha badan.

Taasi ayuu uga duwan ya hay hantigoosadka oo koox yar dana hooda daryeela. Hantiwadaaggu wuxuu tixgelinayaa, in si sinnaan iyo caddaaladi ku jirto loo qaybiyo wax kasta oo ay bulshadii: soo wada saarto, oo wadaagaan dhib iyo dheefba.

Haddii aan soo koobno mabaadiida waa-weyn ee hantiwadaagga, waxaan oran karaa:

1. Ma jirto hanti gaar ah oo gooni loo leeyahay. Qalabka wax lagu tacbo iyo wixiila soo saaro, waxaa wada leh dadweynaha. Ma jirto qof qof keligi kuu shaqaysan kara (isku dul noolaasho).
2. Haybinta dheeftu waa mid ku dhisan caddaalad iyo sinnaan, mana jirto eexasho iyo qaraabakiil.
3. Hantiwadaaggu ma oggola dabaqado kala sarreeya oo iku dul nool. Wuxuuna daryeelayaa danaha guud ee dadweynaha.
4. Mabaadiida, hantiwadaagga waxa hogaminya xoogagga horusocodka ah oo ay ka midka yihiin beeraleeyda iyo shaqaalaha. Habka Hantiwadaagga ahi, wuxuu leeyahay qorsheyn xagga dhaqaalaha ku saabsan oo isaga u gaar ah.

Waxayna qorsheyntaasu ku dhisan tahay in uu qof kasta oo bulshada ka mid ah laga daryeelo dhinaca nolosha guud, waxbarashada, caafimaadka, iwm.

L A Y L I :

1. Muxuu hantiwadaaggu kaga duwan ya hay hantigoosadka?
2. Kaalintee kaga jiraan beeraleeydu iyo shaqaaluhu maamulka hantiwadaagga ?
3. Wax ka sheeg mabaadiida guud ee hantiwadaagga ?

Cashrka 30aad

Kacaanka Aqoonta iyo Hiddaha

Ummad kasta oo meel ku wada dhaqani waxay leedahay dhaqan iyo hiddo u gaar ah. Kuwaas oo isbedelkooda muddo dheer qaato haddii aan bulshadu kacaan ahayn.

Dhalashadii dawlada kacaanka Soomaaliyed waxay horseed u ahayd isbedello xag siyaasadeed, dhaqanka, dhaqaalaha, iyo horumarinta bulshadaba. Isbedelkaas oo kor u qaaday heerka nolosha dadka soomaaliyed waxa si dhab ah u gaadhaday halkii loogu tala galay.

Ololayaal kala duduwan ayey ku qaaday iydoo dawladda kacaanka ah cidhibti reysa dhaqan xumida iyo wax alla wixii ku lid ah jiri taanka iyo dadnimada soomaaliyed. Sida sheegashada qabii lka, mingi ska, booranaha, wadaadada iyo faalka.

Waxyaabaha ay kaga hor tagtay dawladda kacaanka dhaqan xumida waxa ka mid ah:

1. Kor u qaadi da garaadka siyaasi ga ah, abaa-bulka iyo dhi smaha golayaasha Hanuuninta dadweynaha.
2. Kor u qaadi da aqoonta, dhaqanka iyo hirge-linta qorista af Soomaaliga.

L A Y L I :

1. Sидее ауеъ уга хор тагтay дawladda kacaanka ah waxyaabi hii foosha xumaa ee dib u dhi ga-
yey horumarinta dhaqaalaha dhaqanka iyo
hiddaha.
2. Sидее baad wax uga qaban lahayd haddii aad
aragtid ruux Soomaaliyeed oo ku dhaqmaya
dhaqan xumidii la baabi ye?

Casharka 31aad

SINNAANTA RAGGA IYO DUMARKA

Ragga iyo Dumarka waa labo ruux oo xag dadnimada aragtii, shaqada, waxbarashada wax-tarka iyo dhi smaha dalka iska-ga mid ah.

Haddii midkood aanu jirin ka kale ma joogeen. Marka taarikhda dib loogu noqdo waxa aynu ar-kaynaa in iskaashiga ragga iyo haweenka uu dhaliyey inay ka guulaystaan dabeecadi adkayd ee noloshooda khatarta getinaysa sida helitaankii dabka oo ay horseed u ahayd ruux haween ah.

Haddii aynu eegno halgankii haweenka soomaaliyeed iyo xil iska saarka xag dagaaladii gobanimo doonta ahaa, wxaan arkaynaa in hal-ganadaas lagaga hor tagayey gumaysiga kuwii ugu waaweynaa inay hor kacayeen haweenka soomaaliyeed sida geesi yaddii Xaawo Taako ee ku geeri yootay goobtii dagaalka. Ayada oo ay dawlada kacaanka ah ti xraacaysa kaalinta weyn ee ay haweenka soomaliyeed dhi smaha iyo horumarinta dalka kaga jiraan waxay aqoonsatay xuquuq da dumarka 11 janwari 1975. Taasoo ay ku dhawaa-qeen G.S.K.

L A Y L I :

1. Goorma lagu dhawaqay sinnaanta ragga iyo dumarka dalkeena?
2. Wax ka sheeg kaalinta haweenka soomaliyeed kaga jiraan halganka lagu dhi say dalka?

Sawirka 18aad

Abbaanduuladii Xaawo Taako ee ku geeri yootay goobtii dagaalka.

Casharka 32aad

XISBIGA HANTIWADAAGA KACAANKA
SOOMAALIYEED

Xisbiga Hantiwadaaga kacaanka soomaaliyeed oo ah horseedka xoogsatada soomaaliyeed, waxaa lagu dhawaaqay Idii bishii Luuliyo 1976. Arrintaas waxay la hal wadaagtaa axdiyadii ku qornaa xaashidii kowaad ee kacaanka. Axdiyadaas oo ahaa in mar alla marka ay dadweynaha u bislaadaan dhismaha xisbiga oo ku habaysan dimuqraadinimo lagu wareejiyo xilka dawlada.

Arrintaas ku saabsan dhismaha xisbiga waxay si habsami ah uga qayb qaataay dadka ugu firfircoo, horusocodsan ee ka kale socoda shaqaalaha beeralayda, indheer garatada horusocodka ah, ciidamada qalabka sida iyo ganacsatada yar yar ee waddaniga ah.

Mabaadida guud ee Xisbiga hantiwadaaga kacaanka soomaaliyeed: - waxay horyaal u tahay la dagaalanka imberyaa liyadda caalimiga ah, isku-kornoolaadka midab takoorka, gumey-siga cusub iyo sahuuniyadda. Wuxuu isla mar ahaantii u horseeday bulshada cusub ee soomaaliyeed xidhiidh dhaq-dhaqaale oo ku habaysan saldhigna u yahay mabda hantiwa daagga cilmiga ku dhisan.

Shuruudaha ku biiridda xisbiga:- soo gelitaanka xisbigu wuxuu u dhacaa si ikhtiyaari ah oo keli keli ah. Qofka xisbiga rabo inuu galo waa inuu soo hor dhigo unugga xisbiga wax yaalaha soo socda:

a) Codsasho lagu soo qoray waraaq gaar ah oo laga siiyey unugga ama guddiga xisbiga degmada, tuulada iwm.

LAYLI

b) Sidee baa loogu biiri karaa xisbiga?

t) Maxay ka mid ah mabaadiida guud ee xisbiga

Cashar a 33aad

ISKAASHIGA KA DHEXEEYA TUULADA AMA XAAFADA

Dadka inta meel ku wada dhaqan waxay wadaagaan dano. Isbedelka iyo horumarka goobta ay ku nool yihin wuxuu ku xidhan yahay, sida ay wax u wada qabsadaan. Sidaa daraadeed, dadka intii tuulo ama xaaafada ku wada nool waxaa lama horaan ah inay is kaashadaan, waxana wada qabsadaan. Kuwaas oo ay ka mid yihiin cunto soo saarka, daryeelka caafimadda, ololaha nadaafada, dhismaha dugsiyada iyo wax alla wixii la xiriira horumarkooda guud ahaaneed.

Iskaashigu wuxuu ku meel mari karaa qorsho iyo is garabsi, isla markiina ku habaysan danta guud ee tuulada ama xaaafada. Waxaa iyana lagama maarmaan ah in laga digtoonaado iska hori-maadka.

Habka lagu ogaan karo baahida bulshada: Baahida bulshada waxaa lagu ogaan karaa ururo ijtimaci ah oo la dhiso. Waxana shardi ah in ururadaas ahaadaan ku awood iyo kartiba leh. Isla mar ahaantaas waxa ka qaban kara mideyn ta fikrada dadka, korihinti garashada dadka iyo isu geynta xooga dadka. Ururada loo baahan yahay tuulada ama xaaafada waa ururaia haweenka, ururada dhalinyarada, ururada ciyaaraha iyo ururada kale oo gaar ahaaneed sida ganacsatada, beeralayda iyo shaqaalaha. Aqoon isweydaarsi joogto ah oo dhex maray ururadaasi wuxuu daaha ka qaadi karaa baahida bulshada iyo sida wax looga qaban karo.

LAYLI

1. Muxuu ku xidhan yahay isbedelka iyo horumarka dadka meel ku wada nool?
2. Waa maxay waxyaabaha lagama maarmaanka ah in layska kaashado?
3. Sidee iskaashigoodu u meel mari karay?
4. Maxaa daaha ka qaadi kara baahida bulshada?

Cashar i 34aad

NOLOSHA QOYSKA

Xaaska ama qoyska waa aasaaska bulshada, waana halka qof waliba oo aadamiga ihi kaga soo biiro bulshada. Bulshada wanaagsan ee caafimaadka qabtaa waxa sal u ah qoyska wanaagsan. taas macnheedu waxay tahay haddii aan qoysku si haboon u dhisnayn waxay saamaysaa bulshada ayada ah.

Asaaska iyo dhismaha qcyskuna wuxuu ku xiran yahay guurka. Guurka wanaagsan ayuu ka abuurmaa qoyska wanaagsani, bulshada caafimaadka qabtaana ka dhalataa. Xilka iyo shaqada qoyska way ballaadhan tahay. Waxayna tahay halbowlaha dhismaha bulshada. Qoyska waxa xilka saaran yahay koritaanka iyo barbaarinta caruurta, habanyanta baahida ilmaha, cuntada, jiifka, diyaarinta iyo dareensiinta ilmaha koraaya masuuliyada gaar ahaaneed iyo tan guud ahaaneedba.

Hagaajinta qoyska

Hagaajinta qoyska waxaa sal u ah isku fi-laanshaha iyo daryeelka caafimaadka hooya-da. Si taasi loo helo waxaa shardi ah in madax qoysku aabaha iyo hooyada xiriirkooda ku qoromo aqoonsi iyo kalsoonni. Marka waalidka ama madaxa qoyska xilkooda ka soo baxaan, ayaa dhaqan fiican iyo qorsha-ba la helaa. Waxbarashada iyo asluubta wanaagsan marka qoyska ka siman yahay buu gaari karaa heer uu wax ku taransan karo.

LAYLI

1. Maxaa sal u ah bulshada wanaagsan?
2. Sidee loo heli karaa qoyska wanaagsan?
3. Maxay yihiin xilka iyo shaqada qoyska?
4. Sidii qoyska u hagaaji karaa waxna u taransan karaa?

Sawirka 19aad

Qoyska wanaagsani waxay barbaariyaan ubadka hagaagsan.

Casharka 35aad

DHAQAALAHADAIKA

Dhaqaalahu waa xubin ka mid ah cilmiga bulshada. Waxaynu sameeyaa soo saarida alaabooyinka noloshu ku xidhan tahay iyo isticmaalkooda.

Beryihii hore dadka waxay ku noolaayeen ugadhisi, qalabka tacabkana wuxuu ahaa dhagaxa fiiqan oo ay ku dili jireen ugaadha, nolosheeduna waxay ahayd mid dadku ay muraqodu maal ahaayeen. Qof walibana ku dadaalay sidii ula soo bixi lahaa wax gows ma dhaafan ah.

Muddo ka bacdi ayaa laga gudbay heerkaas nololeed oo loo gudbay heer ka sareeya oo xoolo dhaqasha iyo beeraley isugu jira. Bulshada soomaaliyeed waxay gaar ahaan ku caan ahayeen dhaqshada xoolaha. Taas oo ilaa iyo hadda door weyn kaga jirtay dhaqaalaha dalkeena. Markii ay dadku barteen nolosha magaalada ayey bilaabeen in xoolahooda iyo beerahooda kordhiyaan si ay u helaan lacag ay ku gataan wixii ay uga baahdaan magaalooyinka.

Mooska oo kaalin weyn ka jiray dhaqaalaha dalkeena, wuxuu xag ganacsiga dibedda ka soo hooyaan lacagta adag (hard-currency) Marka aynu ka eegno xag shaqo gelinta, mooska waxa ka shaqeeya dad badan oo soomaaliyeed oo beeraley ah. Sidaas darteed, dawlada soomaaliyeed waxay ku dhirir gelisse abuuritaanka mooska, iyo wax alla wixii ka bixi kara dalkeena, si taas u hirgasho waxa lagama maarmaan ah in dadka soomaaliyeed ee beeraleyda ahi ku dadaalaan aburista guud ahaan. Waxa kale oo lagama maarmaan ah, siday si cilmi ah loo aqoonsan lahaa dhulka ku haboon beerista carrada

iyo biyaha. Waxa waajib ah in dadka soomaaliyeed ee beera Mooska xil iska saaraan sidii ay u kordhin lahaayeen tacabka mooska una dhaqan gelin lahaayeen mabda' dawlada. Maalkood iyo muruqood meel isu geeyaan si ay u helaan tacab qimo leh.

Gaadiidka

Gaadiidka iyo suuq geeynta moosku waxa u kale baxaan labo qaybood:

Gaadiidka badda, siday maraakiibta oo qaeda wax alla wixii moos ah ee loo dirayo dalalka dibadaha siday dawladaha carabta, talyaaniga, iyo kuwa kaleba.

2. Gaadiidka beriga siday baabuurtaa oo qaada wax allaale wixii moos ah ee lagu isticmaalayo dalka gudihiisa.

LAYLI

1. Wax ka sheeg kaalinta muuska kaga jirto dhaqaalaha dalkeena?

2. Waa maxay qiimaha ay inagu fadhidaa lacagta adag?

Sawirkha 21aad

Dhaqashada xoolahu waa halbowlaha dhaqaalaha dalkeena.

Casharka 36aad

SUUQ GEYNTA BADEECADA

Saylad geynta iyo gadida tacabka beeraha, wershadaha, xoolaha iyo khayraadka kale ee dalka waa hawl gaar ahaaneed oo u baahan aqoon dheer iyo xirfad ganacsi. Sidaas darteed qofka ganacsatada ahi waa inuu yaqaanaa dhawrka qodob ee aynu hoos ku tilmaanay, si uu khasaara ha isaga ilaasho.

- b. Waa inuu la socdo qiimaha badeecadiisu ay ka joogoto meelaha loo iib geeyo iyo baahida looga qabo, ha ahaato dalka dibadiisa ama gudahiisa.
- t. Waa inuu ogaadaa sida ugu fudud uguna jaban ee tacabkiisa uu si nabadgelyo leh u gaarsiin lahaa sayladaha looga baahan yahay.
- j. Waa inuu hubiyaa in badeecadda uu gadayaa tahay mid sayladaha kula tartami karta alaabta la nooca ah ee meelaha kale laga soo iib geeyo. Isla mar ahaantii waa inuu uga tala galaa kharash lagu xayeesiyo oo lagu iib geliyo. Hase yeeshie waa inaanu xayeesiskaasu noqon mid dadweynaha lagu khaldo, danta laga leeyahayna noqoto la socodsinta iyo ogeysinta badeecada suuqa taal.
- x. Arrinta ugu muhiimsani waxay tahay la socodka kharashka alaabta ku baxay iyo xooga soo galay, si aan loogu khasaaroobin oo qiimahay ku fadhiyeen mid ka hooseeya aan loogu gadin. Taas waxa wehelisa in badeecadda qiima xad dhaaf ah oo bulshada ku dulmi ah lagu gadin.

Suuq geynta waxay u fududahay iskaasha-tooyinka tacab wadaagta ah. Waayo waxa iyaga u hawl yar inay helaan dadkii iyo maalkii ay suuq geynta badeecadoodu ku meel mari lahayd.

L A Y L I :

1. Ka sheekhee saylada geynta iyo gadida tacabka beeraha.
2. Waa maxay faaidada ay leeyihiin iskaashatacab wadaagta?

Sawirkka 22aad

Suuq geynta badeecada waa shay lagama maarmaan ah, oo kaalin weyn kaga jira dhaqaa'aha dalka.

Casharka 37aad

HABKA HORUMARINTA GURIGA

Guriga siyaale badan ayaa loo hagaajiyaa, waxase ugu muhimsan habaynta iyo nadafadda jikada iyo musqulaha. Nadaafad la'aanta labadaasi waxay khatar u tahay caafimaadka dadka ku dhaqan guriga. Waa lagama maarmaan in had iyo jeer laga ilaaliyo qashinka iyo wax yaalaha dhamaan caafimaad xumida keeni kara.

Alaabta ku haboon jikada

Alaabta ku haboon jikada aad ayey u badan tahay hase ahaatee kuwa lagama maarmaanka ah waxa ka mid ah:

1. Tinaarka oo laga sameeyo dhoobo amase sibidh laguna moofeeyo kidaarka iyo muufada.

2. Rako kariska jikada

Rakada kariska lagu talo galay oo lagu sameeyo jikada gudaheeda waxa lagu xanaaneeyo weelka iyo cuntada.

3. Weelka waxa lagu cuno iyo kan waxa lagu kariyoba.

4. Ashuunka biyaha lagu qaboojiyo oo asna dhoobo laga sameeyo.

5. Dhuxusha waxa lagu kariyo.

Ilaalinta cuntada

Cuntada loogu tala galay in la kaydiyo waxa haboon in meel adag la dhigo si ay cayayaanka uga fayoobaadaan,

Sawirka 23aad

Rako kariska jikadu wuxuu hawl yareeyay kariska cunnada.

Isticmaalka Shabaqa kaneecada:-

Sida ku haboon ee loo isticmaali karo waxay tahay, Musbaarada oo lagu qaado ama lagu kawiyo daaqadaha iyo albaabada dushooda,

Samaynta Fadhiga guriga:

Haddii u rabo ruuxu inuu sameeyo fadhiga gurigiisa wuxuu u baahan yahay inuu haysto qalabka fudud ee lagama maarmaanka ah. Qalabkaas oo ah musbaarada, miishaarta, faarada, dubayaash kalbadaha, qoryaha iyo xabakaha kale jaadka ah.

Dhoobaynta gidaarada ama derbiyada:

Nuuraynta amase dhoobaynta derbiyadu waa sahan tähay haddii u ruux haysto alaabta loo baahanyahay sida biyaha, nuurada amase dhoobada, waxayna ka daawo tahav cayayaanka ku dhashay guriga oo dhamaada, marka la nuuradeeyo amase la dhoobo. Sido kale ayaa shamiiteyn ta amase sibdhinta guriga ay tahay shay lagama maarmaan ah.

Hawo gelinta guryaha:

Waa in daaqadu loo yeelo guryaha si looga shaqeeyo daryeelka caafimaadka dadka ku nool gurigaas.

Isku sakalka fudud:

Habka isku-sakalka looxada waxay ku xidhan tahay hadba sida uu ruuxu u haysto alaabta loo baahan yahay sida musbaarada wareegsan kuwa dhuudhuuban iyo dubah lagu garaaco.

Birta dab ayaa lagu shido si ay isugu dhalaasho isna qaabsato.

L A Y L I :

Ka sheek ee habaynta Jikada.